

Historia

PROGRAM NAUCZANIA LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCE I TECHNIKUM ZAKRES PODSTAWOWY

SPIS TREŚCI

Wstęp	2
Zasady budowy programu	2
Warunki realizacji programu	3
Cele kształcenia i wychowania	4
Treści kształcenia i wychowania oraz założone osiągnięcia ucznia	5
Procedury osiągania celów edukacyjnych	29
Propozycje metod oceny osiągnięć uczniów	32

Wstęp

Nauka historii w szkole średniej odgrywa istotną rolę. Nie tylko utrwała i pogłębia rozumienie treści przekazywanych w szkole podstawowej, ale przede wszystkim ma służyć rozwijaniu umiejętności pozwalających na poruszanie się w rzeczywistości społecznej i kulturowej XXI w. Treści przekazywane w ramach zajęć historii powinny przygotowywać uczniów do rozumnego uczestniczenia w życiu różnych zbiorowości: zarówno tych najbliższych, lokalnych, regionalnych, narodowych czy państwowych, jak też tych o zasięgu znacznie szerszym: europejskim i globalnym. W świecie postępującej globalizacji i coraz silniejszych powiązań tego, co globalne, z tym, co lokalne, szczególnie ważne jest akcentowanie związków z wspólnotą najszerszą: ogólnosiwiatową i ludzką.

Lekcje tego przedmiotu powinny być w takim samym stopniu ukierunkowane na kształtowanie postaw obywatelskich i patriotycznych, jak na wskazywanie na dziedzictwo przeszłości widoczne w otaczającym uczniów świecie. Jako takie mają więc za zadanie pomagać zrozumieć podstawy współczesnej cywilizacji, rolę przeszłości w jej ukształtowaniu oraz wkład naszego w kraju w jej powstanie. Nie może to jednak oznaczać zamknięcia się jedynie w obrębie dogłębnego poznawania dziejów ojczystych. Nie jest bowiem możliwe ich zrozumienie bez poznania dorobku i osiągnięć innych państw i narodów oraz ich wkładu w kształt współczesnego świata.

Jednocześnie lekcje historii nie mogą ograniczać się jedynie do przekazywania treści, rozwijania umiejętności i kształtowania postaw ściśle związanych z naukami historycznymi. Nauczyciel historii ma bowiem także kształcić u uczniów możliwie szerokie kompetencje, potrzebne każdemu człowiekowi do oceny zjawisk i ludzkich działań. W związku z tym realizacja programu kształcenia historycznego w szkole ponadpodstawowej na poziomie podstawowym powinna łączyć się z rozwijaniem szerszych niż tylko historyczne kompetencji merytorycznych i kształtowaniem postaw związanych nie tylko z przeszłością. Kluczowe znaczenie mają:

- doskonalenie umiejętności myślowo-językowych, takich jak: czytanie ze zrozumieniem oraz pisanie krótszych i dłuższych wypowiedzi pisemnych, formułowanie twórczych pytań i wskazywanie problemów;
- zdobywanie umiejętności formułowania samodzielnych sądów i ich uzasadniania;
- wyszukiwanie informacji oraz przetwarzanie i praktyczne ich stosowanie;
- umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym dbałość o poszanowanie praw autorskich i bezpieczne poruszanie się w cyberprzestrzeni;
- planowanie, organizowanie i ocenianie procesu własnego uczenia się;
- rozwijanie kompetencji umożliwiających obcowanie z kulturą i jej rozumienie;
- rozwijanie własnych zainteresowań i zdolność korzystania z wiedzy z zakresu z różnych dyscyplin;
- umiejętność efektywnej współpracy w grupie.

Jeśli będziemy realizować powyżej wskazane funkcje wychowawcze, to lekcje historii powinny sprzyjać budowaniu i rozwijaniu poczucia emocjonalnego związku z różnymi wspólnotami, zarówno z mniejszymi, jak i większymi Ojczyznami i ich dziedzictwem kulturowym, jak również z dorobkiem całej ludzkości. Jednocześnie poczuciu temu towarzyszyć muszą postawy tolerancji oraz otwartości na tych, którzy swoją tożsamość budują wokół dziedzictwa innych Ojczyzn.

Stałym elementem sprzyjającym realizacji takiej wizji nauki historii jest ukazywanie wieloperspektywicznego spojrzenia na przeszłość i wskazywanie różnych ocen omawianych zagadnień. Historia nie jest bowiem nauką zamkniętą, a stale rozwijający się dorobek historiograficzny, zróżnicowany pod względem podejść metodologicznych i uwarunkowań kulturowych poszczególnych badaczy, dostarcza wielu różnych ocen i interpretacji minionych wydarzeń. Historia w szkole ponadpodstawowej powinna pokazywać uczniom ten dynamiczny obraz przeszłości i jej dyskursywny charakter.

Zasady budowy programu

Czteroletni kurs historii w liceum na poziomie podstawowym ma za zadanie pogłębić wiedzę i umiejętności zdobyte przez uczniów w szkole podstawowej. Jednocześnie zajęcia te mają na celu rozwijanie w uczniach zainteresowania przedmiotem, sprzyjanie pogłębianiu rozumienia przez nich otaczającej rzeczywistości oraz kształtowanie i rozwijanie postaw patriotycznych i obywatelskich.

Przy doborze materiału wskazanego w programie kierowano się zasadniczo trzema przesłankami. Pierwszą i jednocześnie najważniejszą była zgodność z zapisami podstawy programowej kształcenia ogólnego¹. Treści wskazane w tym dokumencie są podstawą zapisów niniejszego programu. Drugą przesłanką była aktualność poszczególnych zagadnień. Przy czym jako aktualność rozumie się w tym wypadku zarówno aktualny stan badań historycznych i wskazywanie przez akademickich badaczy niektórych zagadnień jako kluczowych w opisie przeszłości, jak i ich związek ze światem współczesnym. Wreszcie trzecią przesłanką była kwestia atrakcyjności zagadnień dla ucznia niezdającego matury z historii. W trakcie opracowywania programu starano się dobrać zagadnienia w możliwie szerokim zakresie tematycznym, ze względu na różnorodność potencjalnych zainteresowań uczniów. Dlatego też wybrane zagadnienia dotyczą historii politycznej, ustrojowej, społecznej, gospodarczej, kultury, nauki, przemian obyczajowych, życia codziennego itp.

Treści kształcenia ujęto w porządku chronologicznym. W obrębie klasycznych epok, takich jak: starożytność, średniowiecze czy tzw. długi XIX wiek, wydzielone zostały mieszczące się w ich ramach chronologicznych krótsze okresy pozwalające na ukazanie dynamiki najbardziej doniosłych procesów i zjawisk. Zasadniczo przyjęto zasadę, że zagadnienia ogólne, dotyczące historii powszechnej, poprzedzają tematykę związaną z dziejami ojczystymi. W ramach tak wydzielonych działów poszczególne tematy – tam, gdzie było to możliwe – ułożono także w porządku chronologicznym.

Warunki realizacji programu

Niniejszy program przeznaczony jest dla tych klas, które będą realizować podstawę programową kształcenia ogólnego z historii w zakresie podstawowym. Ramowy plan nauczania przewiduje dla zakresu podstawowego 8 godzin lekcyjnych historii w cyklu kształcenia z założeniem, że w każdym roku nauki przypadają dwie godziny przedmiotu tygodniowo². Program zakłada, że nauczyciel zrealizuje go w ciągu trzech i pół roku (siedmiu i pół semestrów).

Treści kształcenia zostały podzielone na 140 zagadnień: wprowadzenie – 1, starożytność – 17, średniowiecze – 21, czasy nowożytne – 30, lata 1815–1914 – 29, okres po 1914 r. – 42. Realizacja każdego z nich będzie wymagać do dwóch godzin lekcyjnych, przy czym każdorazowo nauczyciel powinien dostosowywać czas poświęcany poszczególnym zagadnieniom do potrzeb i możliwości konkretnego zespołu klasowego. Zgodnie z zaleceniem zawartym w podstawie programowej przyjęto następujące założenia realizacji poszczególnych działów tematycznych w poszczególnych klasach:

- 1) klasa I – starożytność – średniowiecze;
- 2) klasa II – do 1815 roku;
- 3) klasa III – do 1939 roku;
- 4) klasa IV liceum ogólnokształcącego/klasy IV i V technikum – po 1939 roku.

Program kładzie nacisk na to, by uczeń w efekcie nauki historii w liceum w większym niż po kursie szkoły podstawowej stopniu orientował się w zagadnieniach historii powszechnej zarówno w wymiarze regionalnym, i europejskim, jak również globalnym. Ponadto elementem niezbędnym do uwzględnienia w rozkładach materiału jest zapewnienie odpowiedniej liczby godzin na zrealizowanie zawartego w podstawie programowej wymogu odbycia zajęć w placówkach pielęgnujących pamięć o przeszłości oraz korzystanie z oferty edukacyjnej różnych instytucji kultury (takich jak: muzea, miejsca pamięci, archiwa), a także na poznawanie lokalnych zabytków.

Ważnym aspektem pracy z prezentowanym programem jest częste stwarzanie uczniom okazji do korzystania z możliwości, jakie w poznawaniu przeszłości daje postęp technologiczny. Istotnie poszerza on współczesne możliwości poznawania różnorodnych materiałów źródłowych. Ułatwia to dobieranie materiałów wykorzystywanych w czasie zajęć w sposób, który jak najlepiej będzie odpowiadał potrzebom uczniów i rozbudzał w nich zainteresowanie przedmiotem i poznawaniem przeszłości.

W realizacji programu wspierać nauczyciela muszą odpowiednio przygotowane podręczniki zawierające dostosowaną do wieku i profilu uczniów narrację autorską, materiały ukazujące najważniejsze zagadnienia w sposób ciekawy i przyjazny w odbiorze oraz przede wszystkim bogate w materiały źródłowe. Podręczniki opracowane do programu powinny przedstawiać omawiane zagadnienia w sposób prezentujący różnorodność metod badania historycznego i różnorodność ocen wydarzeń z przeszłości formułowanych z różnych punktów widzenia. Praca z nimi powinna stwarzać uczniom szansę

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 stycznia 2018 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia, Dz.U. 2018 poz. 467.

² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół, Dz.U. 2017 poz. 70.

samodzielnego, zgodnego z regułami badania historycznego, ustosunkowywania się do tych różnorodnych ocen i opinii. Dotyczyć to powinno w szczególności treści z epok późniejszych, a więc przede wszystkim okresu XIX i XX w. W przypadku wszystkich zagadnień niezwykle ważne jest, by treść podręczników i zawarte w nich materiały pozwalały w jasny sposób dostrzec związki między przeszłością i współczesnością.

Cele kształcenia i wychowania

Głównym celem nauczania historii na ostatnim etapie szkolnego kształcenia i wychowania jest pogłębienie wiedzy ucznia, rozwinięcie jego umiejętności oraz wzmocnienie postaw formowanych we wcześniejszych latach edukacji.

Kształcąc umiejętności, należy przede wszystkim dążyć do rozwijania uczniów w zakresie trzech, kluczowych dla edukacji historycznej, obszarów: chronologii, analizy i interpretacji oraz narracji. W ramach każdego z nich, zgodnie z zapisami podstawy programowej uczniowie mają osiągać konkretne cele:

I. Chronologia historyczna. Uczeń:

- 1) porządkuje i synchronizuje wydarzenia z historii powszechnej oraz dziejów ojczystych;
- 2) dostrzega zmienność i dynamikę wydarzeń w dziejach, a także ciągłość procesów historycznych i cywilizacyjnych.

II. Analiza i interpretacja historyczna. Uczeń:

- 1) analizuje wydarzenia, zjawiska i procesy historyczne w kontekście epok i dostrzega zależności pomiędzy różnymi dziedzinami życia społecznego;
- 2) rozpoznaje rodzaje źródeł, ocenia przydatność źródła do wyjaśnienia problemu historycznego;
- 3) dostrzega mnogość perspektyw badawczych oraz różnorodne interpretacje historii i ich przyczyny;
- 4) ugruntowuje potrzebę poznawania przeszłości dla rozumienia współczesnych mechanizmów społecznych i kulturowych.

III. Tworzenie narracji historycznej. Uczeń:

- 1) tworzy narrację historyczną w ujęciu przekrojowym, jak i problemowym;
- 2) dostrzega problem i buduje argumentację, uwzględniając różne aspekty procesu historycznego;
- 3) dokonuje selekcji i hierarchizacji oraz integruje informacje pozyskane z różnych źródeł wiedzy.

Równocześnie przed edukacją ponadpodstawową stawia się wiele celów wychowawczych. Wśród nich podstawa programowa wymienia między innymi:

- 1) pogłębianie wiedzy o ważnych wydarzeniach z dziejów narodu polskiego i dziejów powszechnych, by móc krytycznie odnosić się do przeszłości, lepiej rozumieć teraźniejszość i odpowiedzialnie budować przyszłość;
- 2) wzmocnianie poczucia miłości do Ojczyzny przez szacunek i przywiązanie do tradycji i historii własnego narodu oraz jego osiągnięć, kultury i języka ojczystego;
- 3) kształtowanie więzi z krajem ojczystym, świadomości obywatelskiej, postawy szacunku i odpowiedzialności za własne państwo; utrwalanie poczucia godności i dumy narodowej; budowanie szacunku dla innych ludzi oraz dokonań innych narodów i państw;
- 4) kształtowanie szacunku dla dziedzictwa narodowego; wyrabianie poczucia troski o pamiątki i zabytki historyczne;
- 5) rozbudzanie zainteresowań własną przeszłością, przeszłością swojej rodziny oraz historią lokalną i regionalną;
- 6) rozwijanie myślenia historycznego oraz wrażliwości moralnej i estetycznej;
- 7) kształtowanie zdolności humanistycznych, sprawności językowej, umiejętności samodzielnego poszukiwania wiedzy i korzystania z różnorodnych źródeł.

W zapisach prezentowanego programu przyjęto, że warunkiem wypełnienia powyższych oczekiwań jest zrealizowanie wymienionych niżej celów edukacyjnych.

- Rozwijanie umiejętności krytycznej pracy z różnymi materiałami źródłowymi i tekstami historiograficznymi (w szczególności poprzez rozwijanie umiejętności oceniania wiarygodności przekazu, wyszukiwania w nim informacji i ocen, syntetyzowania jego treści oraz zestawiania źródeł ze sobą i wyciągania wniosków z takiego zestawiania).

- Rozwijanie umiejętności samodzielnego formułowania przez uczniów opinii i zgodnego z zasadami naukowego podejścia ich uzasadniania zarówno w mowie, jak i pisemnie.
- Rozwijanie poczucia odpowiedzialności za losy wspólnoty lokalnej, regionalnej, narodowej, państwowej oraz całej ludzkości.
- Kształtowanie tolerancji i zrozumienia dla odmiennych kultur, obyczajów i przekonań.
- Przygotowanie do udziału w życiu różnych społeczności (przede wszystkim przez zapoznanie ze zróżnicowaniem i znaczeniem rozmaitych wspólnot ludzkich w historii).
- Wspieranie kształtowania i rozwijania własnej tożsamości uczniów oraz tworzenie własnego systemu wartości przez zapoznanie z różnymi systemami wartości ukształtowanymi w przeszłości.
- Poszerzanie rozumienia historycznych procesów politycznych, ustrojowych, gospodarczych, społecznych, kulturowych (w tym dotyczących zmian w prądach filozoficznych, religijnych i politycznych, wyrażających się w różnych podejściach do relacji jednostka–państwo i jednostka–wspólnota).
- Pogłębianie świadomości podobieństw i różnic między różnymi cywilizacjami w przeszłości.
- Dostrzeganie związków między przeszłością a teraźniejszością.

Treści kształcenia i wychowania oraz założone osiągnięcia ucznia

KLASA 1. (STAROŻYTNOŚĆ – ŚREDNIOWIECZE)

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
Wprowadzenie do pracy historyka	Co to jest historia? Sposoby poznawania historii Periodyzacja dziejów Jak się uczyć historii?	<ul style="list-style-type: none"> • definiuje pojęcia: prehistoria, historia, historiografia, źródło historyczne; • zna rodzaje źródeł historycznych i potrafi sklasyfikować badane źródło; • przedstawia periodyzację dziejów i wyjaśnia czynniki, które na nią wpływają
PRADZIEJE I HISTORIA STAROŻYTNEGO WSCHODU		
Rewolucja neolityczna	Zmiana podstaw pozyskiwania żywności Przyjęcie osiadłego trybu życia Ewolucja społeczna i techniczna Przemiany religijne	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia, na czym polegała rewolucja neolityczna; • charakteryzuje życie najdawniejszych społeczności ludzkich; • przedstawia przykłady sztuki neolitycznej
Cywilizacje starożytnej Mezopotamii	Znaczenie Eufratu i Tygrysu Sumerowie – twórcy najstarszej cywilizacji Rewolucja urbanistyczna Powstanie pisma Pierwsze imperia Bliskiego Wschodu	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje znaczenie powstania pierwszych miast; • opisuje uwarunkowania geograficzne rozwoju cywilizacji na Bliskim Wschodzie; • charakteryzuje organizację najstarszych państw i strukturę społeczeństw w cywilizacjach starożytnej Mezopotamii (Sumerowie, Babilończycy, Asyryjczycy, Persowie); • wymienia osiągnięcia kulturowe cywilizacji starożytnej Mezopotamii; • wyjaśnia znaczenie wynalezienia pisma i kodyfikacji prawa
Starożytny Egipt	Powstanie cywilizacji egipskiej Władza faraonów Egipskie grupy społeczne Pismo, sztuka, architektura Wierzenia i świat zmarłych	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje uwarunkowania geograficzne rozwoju cywilizacji w Egipcie; • charakteryzuje organizację państwa i strukturę społeczną w starożytnym Egipcie; • wymienia osiągnięcia kulturowe starożytnego Egiptu; • charakteryzuje religię starożytnego Egiptu i wierzenia Egipcjan dotyczące życia po śmierci

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
Dzieje i religia starożytnego Izraela	Judaizm – religia monoteistyczna Biblia – Pismo Święte Palestyna w starożytności Najdawniejsze dzieje Izraela	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia dzieje Izraelitów w starożytności oraz historię starożytnego państwa Izrael; • charakteryzuje treść Starego Testamentu; • wyjaśnia monoteistyczny charakter judaizmu; • opisuje wierzenia judaistyczne; • wyjaśnia znaczenie Tory w systemie religijnym Izraela
Starożytne Indie i Chiny	Powstanie cywilizacji indyjskiej i chińskiej Pierwsze zjednoczenie Indii i Chin Ariowie Hinduizm, buddyzm i konfucjanizm Pismo chińskie i jedwabny szlak	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje uwarunkowania geograficzne rozwoju cywilizacji w Indiach i Chinach; • charakteryzuje organizację państwa i strukturę społeczną w starożytnym państwie chińskim; • charakteryzuje organizację państwa i strukturę społeczną w starożytnym państwie Ariów; • wymienia osiągnięcia kulturowe cywilizacji starożytnego Dalekiego Wschodu; • charakteryzuje założenia buddyzmu i konfucjanizmu; • ocenia znaczenie jedwabnego szlaku
ŚWIAT STAROŻYTNYCH GREKÓW		
Hellada i jej mieszkańcy	Greckie poczucie wspólnoty Warunki naturalne Grecji Polis jako wspólnota obywateli Kolonizacja grecka i fenicka	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia geograficzne warunki ukształtowania się cywilizacji greckiej; • wyjaśnia, co cechowało greckie <i>poleis</i>; • wymienia czynniki integrujące Greków; • przedstawia i porównuje ze sobą przyczyny i zasięg kolonizacji greckiej i fenickiej
Sparta – państwo żołnierzy	Powstanie i ustroj Sparty Podział społeczny Wychowanie spartańskie Wielka Retra	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia strukturę społeczeństwa Sparty; • przedstawia strukturę władzy w Sparcie; • omawia rozwój ustroju spartańskiego; • charakteryzuje spartańskie wychowanie
Ateny	Powstanie Aten Reformy Drakona Solona i Klejstenesa Społeczeństwo Aten Demokracja ateńska w czasach Peryklesa	<ul style="list-style-type: none"> • omawia rozwój ustroju ateńskiego (Drakon, Solon, Klejstenes, Perykles); • przedstawia strukturę społeczeństwa Aten; • przedstawia strukturę władzy w Atenach; • przedstawia główne cechy demokracji ateńskiej
Wojny w świecie greckim	Wojskowość grecka Wojny grecko-perskie Związek Morski Wojna peloponeska	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia specyfikę formacji falangi i jej związek z życiem społecznym; • opisuje przyczyny i przebieg wojen grecko-perskich; • wskazuje na skutki konfliktu z Persją; • porównuje Ateny i Spartę oraz opisuje formy ich rywalizacji (wojna peloponeska)
Podboje Aleksandra Wielkiego	Macedonia i jej armia Wojny Aleksandra Wielkiego Wizja imperium Aleksandra Państwa i społeczeństwa okresu hellenistycznego	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje różnice między greckimi <i>poleis</i> a Macedonią; • opisuje etapy ekspansji Aleksandra Macedońskiego; • przedstawia skutki podbojów Aleksandra macedońskiego; • wyjaśnia termin hellenizacja i przedstawia znaczenie tego procesu

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
Religia i kultura Greków	W co wierzyli starożytni Grecy? Rola religii w życiu Hellenów Filozofia, czyli umiłowanie mądrości Teatr i igrzyska – dziedzictwo greckie	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje religię starożytnych Greków; • wyjaśnia rolę religii w życiu Greków; • wyjaśnia termin religia obywatelska; • przedstawia filozofów greckich i ich poglądy (Sokrates, Platon, Arystoteles); • opisuje grecki teatr i igrzyska olimpijskie
IMPERIUM RZYMSKIE		
Rzym – od królestwa do republiki	Początki Rzymu Rzym królewski Władze republiki Patrycjusze i plebejusze	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje początki Rzymu; • charakteryzuje przemiany ustrojowe i społeczne w państwie rzymskim doby republiki; • przedstawia ustrój republikańskiego Rzymu; • przedstawia podziały społeczne w starożytnym Rzymie republikańskim (patrycjusze i plebejusze)
Ekspansja terytorialna Rzymu	Rzymskie legiony Opanowanie Italii Wojny punickie i dalsze podboje Skutki podbojów	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje charakter organizacji armii rzymskiej; • przedstawia etapy ekspansji rzymskiej w okresie republiki; • opisuje przebieg wojen punickich; • opisuje organizację podbitych terenów; • przedstawia skutki podbojów rzymskich
Cesarstwo Rzymskie	Upadek republiki Ustanowienie cesarstwa Podboje rzymskie za czasów cesarstwa Romanizacja	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje przemiany ustrojowe i społeczne w państwie rzymskim okresu późnej republiki oraz cesarstwa; • opisuje rolę Juliusza Cezara i Oktawiana Augusta; • wyjaśnia pojęcie pryncypatu; • omawia charakter ekspansji rzymskiej okresu cesarstwa i wyjaśnia ideę imperium rzymskiego; • wyjaśnia pojęcie romanizacji i wskazuje jego znaczenie
Religia i kultura Rzymian	Religia Rozrywki publiczne Prawo, oratorstwo i literatura Architektura Sztuka	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje wierzenia religijne starożytnych Rzymian; • rozpoznaje osiągnięcia kulturowe starożytnych Rzymian w zakresie architektury, prawa i literatury; • wskazuje na elementy zaczerpnięte z kultury greckiej
Chrześcijaństwo w świecie rzymskim	Palestyna pod panowaniem Rzymu Narodziny i nauka Jezusa z Nazaretu Narodziny chrześcijaństwa Prześladowania chrześcijan Chrześcijaństwo religią państwową	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia genezę chrześcijaństwa; • przedstawia zmiany sytuacji chrześcijan w państwie rzymskim; • opisuje okoliczności i skutki ustanowienia chrześcijaństwa religią państwową
Upadek Cesarstwa Rzymskiego na Zachodzie	Kryzys państwa i reformy Dioklecjana Podział cesarstwa Wzrost znaczenia żołnierzy barbarzyńskich Nadejście Hunów Upadek Rzymu na Zachodzie	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje problemy cesarstwa rzymskiego w późnej starożytności; • przedstawia reformy mające na celu wzmocnienie państwa; • opisuje zmiany w armii rzymskiej; • przedstawia tzw. wędrówkę ludów; • wyjaśnia wewnętrzne i zewnętrzne przyczyny upadku państwa rzymskiego

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
EUROPA WCZESNEGO ŚREDNIOWIECZA		
Bizancjum	Cesarstwo na Wschodzie Konstantynopol – centrum cesarstwa Justynian Wielki i kodyfikacja prawa Rozłam w Kościele Kultura Bizancjum	<ul style="list-style-type: none"> • lokalizuje w czasie i przestrzeni cesarstwo bizantyjskie; • opisuje panowanie Justyniana Wielkiego; • charakteryzuje jego osiągnięcia w zakresie kultury (prawo, architektura, sztuka); • przedstawia okoliczności rozłamu w Kościele
Świat islamu	Główne zasady islamu Kierunki arabskiej ekspansji Kultura i sztuka islamu	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia genezę islamu; • charakteryzuje główne zasady islamu; • przedstawia główne kierunki ekspansji arabskiej; • opisuje charakterystyczne cechy kultury arabskiej i rozpoznaje jej najważniejsze osiągnięcia
Narodziny i rozwój państwa Franków	Utworzenie królestwa Franków przez Chlodwiga I Panowanie Merowingów i Karolingów Dokonania Karola I Wielkiego Gospodarka państwa Renesans karoliński	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje powstanie państwa Franków; • przedstawia zasięg terytorialny, organizację władzy i gospodarkę państwa Franków; • opisuje politykę wewnętrzną Karola Wielkiego; • charakteryzuje ideę cesarstwa karolińskiego (wskazuje na wpływy antyczne); • przedstawia osiągnięcia renesansu karolińskiego
Nowe państwa w Europie Zachodniej. Początki feudalizmu	Ottonowie i ich państwo Anglia wczesnego średniowiecza Półwysep Iberyjski i Półwysep Apeniński Początki systemu feudalnego	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje ideę cesarstwa Ottonów; • opisuje proces tworzenia się państw w Europie; • przedstawia związki chrystianizacji z procesem tworzenia się nowych państw na Wyspach Brytyjskich, na Półwyspie Iberyjskim i Półwyspie Apenińskim; • charakteryzuje funkcjonowanie władzy, struktur społecznych i gospodarki w systemie feudalnym
Powstanie państw w Europie Północnej i Środkowo-Wschodniej	Pierwsze państwa słowiańskie Chryścianizacja Słowian Państwa Skandynawów Założenie nowych państw przez koczowników	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje proces tworzenia się państw w Europie Wschodniej i Północnej; • przedstawia związki chrystianizacji z procesem tworzenia się nowych państw skandynawskich i słowiańskich
Papiestwo i cesarstwo	Papiestwo w kryzysie Reforma kluniacka Rozejm Boży i reforma papiestwa Spór o inwestyturę Konkordat w Wormacji.	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje sytuację Kościoła i inicjatywy reformatorskie; • wyjaśnia ideowe i polityczne przyczyny rywalizacji papiestwa i cesarstwa; • przedstawia etapy rywalizacji papiestwa z cesarstwem o zwierzchnictwo nad średniowieczną Europą; • omawia założenia konkordatu w Wormacji
EUROPA ROZKWITU I SCHYŁKU ŚREDNIOWIECZA		
Wyprawy krzyżowe i ich następstwa	Przyczyny wypraw krzyżowych Walki między muzułmanami a chrześcijanami o Półwysep Iberyjski Przebieg krucjat Powstanie zakonów rycerskich Znaczenie i następstwa krucjat	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje polityczne, społeczno-gospodarcze i religijne uwarunkowania wypraw krzyżowych do Ziemi Świętej i rekonkwisty; • przedstawia przebieg krucjat oraz rekonkwisty; • przedstawia skutki krucjat

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
Przemiany gospodarcze na wsi	Stan chłopski Trójpolówka – nowy system uprawy ziemi Nowe narzędzia rolnicze Procesy osadnicze Skutki przemian gospodarczych na wsi	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje funkcjonowanie struktur gospodarki w systemie feudalnym; opisuje przejawy ożywienia w rolnictwie w Europie XI–XIII w.; wyjaśnia znaczenie wprowadzenia trójpolówki i opisuje postęp technologiczny w rolnictwie; charakteryzuje realia życia codziennego w średniowiecznej wsi
Miasta w średniowieczu	Zanik życia miejskiego we wczesnym średniowieczu Ożywienie gospodarcze i rozwój miast Stan mieszczański Podstawy gospodarki miejskiej – rzemiosło i handel	<ul style="list-style-type: none"> opisuje przejawy ożywienia życia miejskiego w Europie XI–XIII w.; opisuje stan mieszczański; przedstawia podstawy gospodarki miejskiej – handel i rzemiosło; przedstawia ustrój miast średniowiecznych; charakteryzuje realia życia codziennego w średniowiecznym mieście
Przemiany polityczne późnego średniowiecza	Kryzys papieżstwa Wojna stuletnia Nowe państwa w Europie Podboje Turków osmańskich Upadek cesarstwa bizantyjskiego	<ul style="list-style-type: none"> opisuje przyczyny i przejawy kryzysu papieżstwa; omawia przebieg i skutki wojny stuletniej; opisuje zmiany na mapie politycznej Europy w XIV–XV w.; przedstawia etapy ekspansji tureckiej w Europie; charakteryzuje następstwa upadku cesarstwa bizantyjskiego dla Europy
Spółeczeństwo stanowe i kryzys późnego średniowiecza	Społeczeństwo stanowe Zgromadzenia stanowe Czarna śmierć Kryzys gospodarczy	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje przemiany społeczne w późnym średniowieczu; przedstawia skutki tzw. czarnej śmierci; przedstawia kryzys społeczny i gospodarczy w Europie późnego średniowiecza; opisuje proces powstawania zgromadzeń stanowych i kształtowanie się monarchii stanowej
POLSKA W X–XIII W.		
Państwo Mieszka I i Bolesława Chrobrego	Początki państwa Piastów Chrzest Mieszka I Wyprawa misyjna biskupa Wojciecha Zjazd gnieźnieński Wojny Bolesława Chrobrego i koronacja	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia uwarunkowania narodzin państwa polskiego i jego chrystianizacji; przedstawia skutki chrztu Mieszka I; opisuje rolę św. Wojciecha, Mieszka I i Bolesława Chrobrego w powstaniu i umocnieniu państwa polskiego; opisuje przebieg, postanowienia i znaczenie zjazdu gnieźnieńskiego; opisuje zmiany terytorialne państwa polskiego za panowania Mieszka I i Bolesława Chrobrego
Kryzys i odbudowa monarchii wczesnopiastowskiej	Kryzys państwa, wybuch powstania ludowego i reakcji pogańskiej Odnowienie monarchii przez Kazimierza Odnowiciela Koronacja Bolesława Szczodrego i bunt przeciw królowi Spadek znaczenia Polski za Władysława Hermana Wojny Bolesława Krzywoustego Testament Bolesława Krzywoustego i podział kraju	<ul style="list-style-type: none"> opisuje przejawy kryzysu państwa Piastów (w tym reakcję pogańską); opisuje zmiany terytorialne państwa polskiego w XI–XII w.; opisuje wojny prowadzone przez Bolesława Śmiałego i Bolesława Krzywoustego; omawia treść tzw. testamentu Krzywoustego

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
Państwo polskie w dobie rozbitcia dzielnicowego	Obalenie zasady senioratu Wojny między książętami Zagrożenia zewnętrzne Sprowadzenie Krzyżaków do Polski Dążenie do zjednoczenia Polski	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia przyczyny polityczne i społeczno-gospodarcze oraz następstwa rozbitcia dzielnicowego; • opisuje relacje między książętami dzielnicowymi; • przedstawia zagrożenia zewnętrzne (Marchia Brandenburska, Zakon Krzyżacki, Mongołowie)
Przemiany społeczno-gospodarcze na ziemiach polskich w XII–XIII w.	Kolonizacja na prawie niemieckim Rozwój gospodarczy ziem polskich Immunitety Początki kształtowania się stanów	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje przemiany społeczno-gospodarcze na ziemiach polskich; • ocenia społeczno-kulturowe skutki kolonizacji na prawie niemieckim; • przedstawia proces kształtowania się stanów
POLSKA W XIV–XV W.		
Zjednoczenie Polski	Koronacja księcia wielkopolskiego Przemysła II Władca Czech królem Polski Walki Władysława Łokietka o zjednoczenie kraju Koronacja Władysława Łokietka Zagrożenie ze strony Krzyżaków	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje proces zjednoczeniowy i rozwój terytorialny państwa polskiego XIII–XIV w.; • przedstawia proces przezwycięzania rozbitcia politycznego ziem polskich; • charakteryzuje stosunki polsko-krzyżackie za panowania Władysława Łokietka
Polska pod rządami Kazimierza Wielkiego i Andegawenów	Pokój z Krzyżakami w Kaliszu Zajęcie Rusi Halickiej Reformy wewnętrzne Kazimierza Wielkiego Rządy Ludwika Węgierskiego Przywilej koszycki	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje rozwój monarchii stanowej w Polsce, uwzględniając strukturę społeczeństwa polskiego w późnym średniowieczu; • przedstawia treść pierwszych przywilejów; • wyjaśnia międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania związków Polski z Węgrami w XIV w.; • charakteryzuje i ocenia stosunki polsko-krzyżackie na za panowania Kazimierza Wielkiego; • opisuje panowanie Kazimierza Wielkiego; • opisuje panowanie Ludwika Węgierskiego
Pierwsi Jagiellonowie na polskim tronie	Unia polsko-litewska Władysław Jagiełło królem Polski Wojna z Krzyżakami i pierwszy pokój toruński Wzmocnienie pozycji szlachty w państwie – przywileje	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania związków Polski z Litwą w XIV–XV w.; • charakteryzuje rozwój przywilejów szlacheckich w okresie panowania pierwszych Jagiellonów; • charakteryzuje i ocenia stosunki polsko-krzyżackie na płaszczyźnie politycznej, gospodarczej i kulturowej
Polska w późnym średniowieczu	Wojna trzynastoletnia Drugi pokój toruński Jagiellonowie na tronach Polski, Litwy, Czech i Węgier Statuty cerekwicko-nieszawskie Powstanie sejmu walnego	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje rozwój przywilejów szlacheckich w okresie panowania Kazimierza Jagiellończyka (statuty cerekwicko-nieszawskie, powstanie sejmu walnego); • wyjaśnia międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania związków Polski z Węgrami i Litwą w XIV–XV w.; • charakteryzuje i ocenia przebieg oraz skutki wojny trzynastoletniej; • przedstawia politykę dynastyczną Jagiellonów

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
KULTURA ŚREDNIOWIECZA		
Kultura umysłowa wieków średnich	Nurty średniowiecznej kultury Teologia i filozofia Uniwersytety Średniowieczna literatura i kronikarstwo	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia uniwersalny charakter kultury średniowiecza; • przedstawia wpływ chrześcijaństwa i Kościoła na kulturę średniowiecza; • rozpoznaje dokonania okresu średniowiecza w dziedzinie kultury – filozofia, literatura, teologia
Sztuka i architektura średniowiecza	Styl romański – nazwa, chronologia, zasięg Architektura romańska Sztuka romańska Styl gotycki (gotyk) – nazwa, chronologia, zasięg Cechy architektury gotyckiej Sztuka gotycka	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje sztukę romańską i gotycką; • podaje przykłady sztuki romańskiej i gotyckiej
Kultura średniowiecznej Polski	Rola Kościoła w upowszechnianiu kultury Najważniejsze polskie kroniki Początki polskiego języka literackiego Romanizm i gotyk w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia kulturotwórczą rolę Kościoła w średniowiecznej Polsce; • przedstawia dorobek polskiego średniowiecza; • przedstawia polską literaturę okresu średniowiecza; • charakteryzuje sztukę romańską i gotycką w Polsce

KLASA 2. (NOWOŻYTNOŚĆ DO 1815 ROKU)

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
EUROPA I ŚWIAT W XVI W.		
Wielkie odkrycia geograficzne	Horyzont geograficzny Europejczyków u progu epoki nowożytnej Przyczyny i kierunki wypraw odkrywczych i ekspansji Europejczyków na inne kontynenty Następstwa odkryć geograficznych	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje przyczyny i przebieg wypraw odkrywczych (Diaz, Kolumb, da Gama, Magellan, Vespucci, Drake, Cook); • opisuje mapę terenów zależnych od poszczególnych państw europejskich od XVI do XVIII w.; • przedstawia wpływ wielkich odkryć geograficznych na społeczeństwo, gospodarkę i kulturę Europy oraz obszarów pozaeuropejskich
Cywilizacja europejska w dobie odrodzenia	Przemiany kultury wczesnonowożytnej Europy: humanizm, renesans we Włoszech i innych krajach, teoria kopernikańska, nauka o państwie i prawie Rola druku Osiągnięcia kultury materialnej renesansu Architektura i sztuka	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia główne prądy ideowe renesansu; • przedstawia twórców renesansu i ich dokonania; • przedstawia osiągnięcia kultury materialnej renesansu; • charakteryzuje sztukę renesansową
Reformacja i kontrreformacja	Rozłam w chrześcijaństwie zachodnim – podłoże, zasięg terytorialny i społeczny Najważniejsi reformatorzy (Marcin Luter, Jan Kalwin) i ich nauka	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia religijne, polityczne, gospodarcze, społeczne, kulturowe uwarunkowania i następstwa reformacji, opisując jej główne (luteranizm, kalwinizm, anglikanizm) nurty i postaci (Marcin Luter, Jan Kalwin); • porównuje najważniejsze wyznania protestanckie;

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
	Wojny religijne w Europie (Niemcy, Francja) Reformacja w Anglii Podział wyznaniowy Europy Kościół katolicki wobec postępów reformacji – sobór trydencki i odnowa Kościoła katolickiego	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia rolę soboru trydenckiego i opisuje różne aspekty reformy Kościoła katolickiego (powołanie zakonu jezuitów, działalność Inkwizycji); • opisuje mapę polityczną i wyznaniową Europy w XVI w.; • przedstawia i ocenia kontrreformacyjne działania Kościoła katolickiego
Państwa Europejskie w XVI w.	Ekspansja turecka Dynastia Jagiellonów i jej znaczenie w Europie Środkowo-Wschodniej Dynastia Habsburgów i jej imperium Anglia w dobie rządów Tudorów Francja w XVI w. Wielkie Księstwo Moskiewskie w czasach panowania Iwana Groźnego Państwa zakonne w Prusach i Inflantach Rywalizacja o <i>dominium Maris Baltici</i>	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia dzieje państw europejskich w XVI w.; • charakteryzuje przemiany ustrojowe w Europie XVI w. (wzmocnienie władzy monarchy, centralizacja)

RZECZPOSPOLITA W DOBIE DEMOKRACJI SZLACHECKIEJ

Polska ostatnich Jagiellonów. Kształtowanie się demokracji szlacheckiej	Wzrost uprawnień politycznych stanu szlacheckiego Powstanie idei „Rzeczy Pospolitej” Kształtowanie się podstaw monarchii parlamentarnej Reformacja w Polsce na tle europejskim	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia proces poszerzania uprawnień stanu szlacheckiego; • opisuje kulturę polityczną Polski ostatnich Jagiellonów; • przedstawia sytuację wyznaniową na ziemiach państwa polsko-litewskiego w XVI w.
Powstanie Rzeczypospolitej Obojga Narodów	Unia lubelska – podstawy społeczne, bezpośrednie i długofalowe następstwa Charakter związku Polski i Litwy	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia przyczyny, okoliczności i następstwa zawarcia unii realnej między Koroną a Litwą; • charakteryzuje ustrój Rzeczypospolitej Obojga Narodów w świetle postanowień unii lubelskiej
Pierwsze bezkrólewie i wolne elekcje	Pierwsze bezkrólewie i wolne elekcje Zasady wolnej elekcji	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje okoliczności, zasady, przebieg i następstwa pierwszych wolnych elekcji; • wyjaśnia prawne i kulturowe podstawy tolerancji religijnej na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVI w.
Międzynarodowe położenie Rzeczypospolitej w XVI w.	Położenie międzynarodowe Rzeczypospolitej za panowania ostatnich Jagiellonów i pierwszych władców elekcyjnych Polityka bałtycka Stefana Batorego	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia politykę zagraniczną ostatnich Jagiellonów; • opisuje zmiany terytorialne państwa polsko-litewskiego i charakteryzuje jego stosunki z sąsiadami w XVI w.; • przedstawia politykę zagraniczną Stefana Batorego
Władza i społeczeństwo Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVI i na początku XVII w.	System polityczny Rzeczypospolitej i jego instytucje Terytorium i ludność Rzeczypospolitej Obojga Narodów Struktura etniczna i wyznaniowa Przeobrażenia struktury społecznej na przełomie XVI i XVII w.	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia system polityczny Rzeczypospolitej; • opisuje ludność i terytorium Rzeczypospolitej; • wyjaśnia funkcjonowanie najważniejszych instytucji życia politycznego w XVI-wiecznej Polsce; • omawia polską specyfikę w zakresie rozwiązań ustrojowych, struktury społecznej na tle europejskim

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
Gospodarka Rzeczypospolitej Obojga Narodów	Struktura gospodarcza Rzeczypospolitej Organizacja gospodarki folwarcznej Sytuacja miast Skutki ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia funkcjonowanie gospodarki folwarcznej; • przedstawia podstawy gospodarcze Rzeczypospolitej; • wyjaśnia przyczyny dominacji szlacheckiej i ograniczenia roli miast; • omawia polską specyfikę w zakresie modelu życia gospodarczego (gospodarka folwarczno-pańszczyźniana) na tle europejskim
Kultura Polska w epoce odrodzenia	Ośrodki kultury renesansowej w XVI w. w Polsce. Myśl polityczno-społeczna polskiego renesansu Język, literatura, twórcy polskiego renesansu Sztuka polskiego renesansu	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje dokonania twórców polskiego odrodzenia w dziedzinie kultury (Jan Kochanowski, Mikołaj Rej, Andrzej Frycz Modrzewski); • przedstawia dorobek polskiej myśli politycznej doby renesansu; • charakteryzuje sztukę polskiego renesansu
EUROPA W KOŃCU XVI I W XVII W.		
Kultura Europy w okresie baroku	Źródła baroku Cechy sztuki barokowej Odkrycia naukowe XVII w. Wynalazki techniczne	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia główne prądy filozoficzne XVII w.; • charakteryzuje sztukę barokową; • rozpoznaje cechy architektury baroku; • opisuje osiągnięcia naukowe i techniczne XVII w.
Przemiany ustrojowe w państwach europejskich w XVII w.	Wojna domowa w Anglii Monarchie we Francji, Anglii, Rosji i Turcji System ustrojowy Rzeczypospolitej na tle tendencji europejskich	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje absolutyzm francuski; • wyjaśnia genezę i opisuje następstwa rewolucji angielskich; • charakteryzuje konflikty polityczne w Europie, z uwzględnieniem ekspansji tureckiej; • porównuje rozwiązania ustrojowe Rzeczypospolitej z rozwiązaniami innych państw
Problemy międzynarodowe, konflikty wewnętrzne i rozwiązania ustrojowe w Europie XVII w.	Zmiany układu sił w Europie w XVII w. Wojna trzydziestoletnia – podłoże, etapy konfliktu, bezpośrednie i długofalowe następstwa	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje przyczyny oraz przedstawia przebieg wojny trzydziestoletniej; • opisuje postanowienia pokoju westfalskiego
RZECZPOSPOLITA XVII W.		
Międzynarodowe położenie Rzeczypospolitej w I połowie XVII w.	Wojny ze Szwecją, Moskwą i Turcją – uwarunkowania, przebieg, bezpośrednie i długofalowe następstwa Panowanie Władysława IV Kryzys społeczny – podłoże konfliktów na Ukrainie Powstanie Chmielnickiego	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje okres panowania Wazów w Polsce; • omawia konflikty zewnętrzne Rzeczypospolitej Obojga Narodów w okresie panowania Wazów z Moskwą i ze Szwecją; • charakteryzuje okres panowania Władysława IV; • przedstawia przyczyny i przebieg powstania Chmielnickiego
Międzynarodowe położenie Rzeczypospolitej w II połowie XVII w.	Potop szwedzki Załamanie się pozycji międzynarodowej państwa w dobie potopu szwedzkiego Relacje Rzeczypospolitej z sąsiadami	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia przyczyny i przebieg potopu szwedzkiego; • przedstawia skutki potopu szwedzkiego; • opisuje sytuację zewnętrzną Rzeczypospolitej Obojga Narodów w II połowie XVII w.

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
Kryzys Rzeczypospolitej w II połowie XVII w.	Kryzys systemu politycznego Rzeczypospolitej Rozwój systemu klientalnego, osłabienie roli sejmu i władzy centralnej Ekonomiczne następstwa wojen II połowy XVII w. Próby odbudowy międzynarodowej pozycji Rzeczypospolitej za panowania Jana III Sobieskiego	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia przyczyny kryzysu Rzeczypospolitej w II połowie XVII w. (wojny, wpływy obce, liberum veto i rokosze); • opisuje proces oligarchizacji życia politycznego Rzeczypospolitej Obojga Narodów; • wyjaśnia przyczyny załamania gospodarczego Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVII w.; • ocenia znaczenie bitwy pod Wiedniem dla losów Rzeczypospolitej Obojga Narodów i Europy; • przedstawia zmiany granic Rzeczypospolitej Obojga Narodów w II połowie XVII w.
Barok i sarmatyzm w Rzeczypospolitej Obojga Narodów	Główne ośrodki intelektualne Największe osiągnięcia barokowej architektury i sztuki na ziemiach polsko-litewskiej Rzeczypospolitej Szkolnictwo i oświata Sarmatyzm – źródła ideowe, system wartości, obyczajowość	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje dokonania twórców epoki baroku powstałe na terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów; • przedstawia osiągnięcia kultury polskiego baroku; • charakteryzuje kulturę sarmacką; • opisuje system edukacji polskiego sarmaty
EUROPA W EPOCE OŚWIECENIA		
Przewrót umysłowy XVIII w. Oświecenie	Materialne podstawy cywilizacji oświecenia Narodziny kapitalizmu Koncepcje społeczno-polityczne Hasła i idee epoki oświecenia – wolność, prawa naturalne, postęp Kultura, sztuka i obyczajowość europejskiego oświecenia	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje postęp techniczny w Europie Zachodniej; • opisuje powstawanie systemu kapitalistycznego; • przedstawia główne idee oświecenia (prawa naturalne, wolność, równość, trójpodział władzy, umowa społeczna); • wymienia dokonania twórców oświecenia w dziedzinie kultury
Prusy, Rosja, Austria w XVIII w.	Absolutyzm epoki oświecenia – założenia ideowe i praktyka Reformy struktur władzy, administracji, wojska i gospodarki w Prusach, władztwie austriackich Habsburgów i Rosji	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje absolutyzm oświecony; • opisuje reformy oświeceniowe w Austrii i Prusach; • charakteryzuje proces modernizacji Rosji w XVIII w. i rosyjską ideę imperium
Powstanie Stanów Zjednoczonych Ameryki	Polityka Wielkiej Brytanii wobec kolonii amerykańskich Wojna o niepodległość i powstanie Stanów Zjednoczonych Ameryki Konstytucja i system polityczny amerykańskiej republiki	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia genezę i charakteryzuje następstwa amerykańskiej wojny o niepodległość; • wskazuje na wpływ idei oświeceniowych na wybuch i przebieg rewolucji; • charakteryzuje ustrój Stanów Zjednoczonych w świetle założeń konstytucji amerykańskiej; • ocenia znaczenie rewolucji amerykańskiej; • przedstawia wkład Polaków w walkę o niepodległość Stanów Zjednoczonych
Rewolucja francuska	Przyczyny rewolucji francuskiej Główne etapy rewolucji francuskiej Przeobrażenia systemu wartości, postaw i obyczajów Francuzów w dobie rewolucji Europa wobec rewolucyjnej Francji Wpływ rewolucji francuskiej na losy innych państw i narodów	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia przyczyny rewolucji francuskiej; • przedstawia przebieg rewolucji francuskiej; • wskazuje na wpływ idei oświeceniowych na wybuch i przebieg rewolucji; • ocenia znaczenie rewolucji francuskiej

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
RZECZPOSPOLITA W DOBIE UPADKU		
Rzeczpospolita w dobie unii polsko-saskiej	Rzeczpospolita pod rządami Wettinów – unia personalna z Saksonią Sytuacja międzynarodowa Rzeczypospolitej Kryzys systemu politycznego Rzeczypospolitej w I połowie XVIII w. Ożywienie gospodarcze i kulturalne czasów saskich	<ul style="list-style-type: none"> opisuje i ocenia sytuację wewnętrzną i międzynarodową Rzeczypospolitej w czasach saskich; charakteryzuje politykę Rosji, Prus i Austrii wobec Rzeczypospolitej; przedstawia projekty naprawy Rzeczypospolitej w I połowie XVIII w., (dzieła Stanisława Leszczyńskiego, Stanisława Konarskiego); podaje przykłady osiągnięć epoki saskiej; ocenia znaczenie polsko-saskiej unii personalnej
Rzeczpospolita pod rosyjską protekcją. I rozbiór	Ostatnie bezkrólewie i reformy sejmu konwokacyjnego Prawa kardynalne Konfederacja barska I rozbiór Polski – przyczyny, zasięg, reakcja Europy Postanowienia sejmu rozbiorowego	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia okoliczności elekcji Stanisława Augusta Poniatowskiego; opisuje reformy sejmu konwokacyjnego; opisuje politykę Rosji Austrii i Prus wobec Rzeczypospolitej w II połowie XVIII w.; przedstawia reformy z pierwszych lat panowania Stanisława Augusta; opisuje przebieg i wyjaśnia znaczenie konfederacji barskiej; opisuje postanowienia sejmu rozbiorowego
Kultura polskiego oświecenia	Przedstawiciele polskiego oświecenia Powstanie nowych instytucji kulturalnych Znaczenie Komisji Edukacji Narodowej Mecenat Stanisława Augusta Poniatowskiego Przemiany społeczne i kulturalne w czasach stanisławowskich	<ul style="list-style-type: none"> rozpoznaje dokonania przedstawicieli polskiego oświecenia w dziedzinie kultury; rozpoznaje i charakteryzuje najważniejsze zabytki architektury i sztuki doby oświecenia w Polsce; omawia rolę instytucji oświeceniowych (Komisja Edukacji Narodowej, Biblioteka Załuskich, teatr, czasopiśmiennictwo); omawia i ocenia dorobek piśmiennictwa oświeceniowego w służbie Rzeczypospolitej (Hugo Kołłątaja, Stanisława Staszica); omawia rolę Stanisława Augusta jako mecenasa sztuki
Rzeczpospolita w dobie Sejmu Wielkiego. II rozbiór Polski	Sytuacja międzynarodowa końca lat 80. XVIII w. Sejm Wielki i Konstytucja 3 maja Konfederacja targowicka i obalenie reform Sejmu Wielkiego Wojna polsko-rosyjska w obronie Konstytucji 3 maja II rozbiór	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia okoliczności zwołania Sejmu Wielkiego; przedstawia jego reformy; przedstawia okoliczności powstania i treść Konstytucji 3 maja; wyjaśnia przyczyny zawiązania konfederacji targowickiej i wyjaśnia jej skutki
III rozbiór Polski	Sytuacja społeczno-polityczna po II rozbiórze Insurekcja kościuszkowska – geneza, przebieg, skutki III rozbiór Polski Sytuacja na ziemiach polskich po rozbiorach	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje przebieg powstania kościuszkowskiego z uwzględnieniem roli jego przywódców; opisuje zasięg terytorialny II i III rozbioru Rzeczypospolitej; przedstawia przebieg wojny w obronie Konstytucji 3 maja z uwzględnieniem roli dowódców; ocenia postać Tadeusza Kościuszki; opisuje sytuację na ziemiach polskich po III rozbiórze

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
NAPOLEŃSKA EUROPA		
Francja i Europa w okresie wojen napoleońskich	Przejęcie władzy przez Napoleona Bonapartego Francja za czasów Napoleona Podboje Napoleona i system napoleoński w Europie Upadek Napoleona	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia okoliczności przejścia przez Napoleona władzy we Francji; • przedstawia sukcesy i porażki wewnętrznej polityki Napoleona; • omawia treść tzw. kodeksu Napoleona; • przedstawia przebieg wojen napoleońskich
Księstwo Warszawskie	Legiony Polskie Księstwo Warszawskie – okoliczności powstania, ustrój społeczno-polityczny Udział Polaków w kampanii rosyjskiej Napoleona i upadek Księstwa Warszawskiego	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia przykłady zaangażowania się Polaków po stronie Napoleona; • opisuje okoliczności powstania i osiągnięcia Legionów Polskich we Włoszech; • charakteryzuje genezę, ustrój i dzieje Księstwa Warszawskiego; • opisuje udział Polaków w wyprawie na Moskwę
System napoleoński w Europie	Epoka napoleońska w dziejach Europy – upowszechnienie praw człowieka i obywatela	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia skutki epoki napoleońskiej; • ocenia znaczenie epoki napoleońskiej dla losów Francji i Europy

KLASA 3. (WIEK XIX I XX DO 1939 ROKU)

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
EUROPA PO KONGRESIE WIEDEŃSKIM		
Kongres wiedeński i system Świętego Przymierza	Kongres wiedeński i jego główne zasady – restauracja, legitymizm, równowaga sił Nowa mapa polityczna Europy Święte Przymierze i „koncert mocarstw” Sprawa polska na kongresie wiedeńskim – IV rozbiór Polski	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia decyzje kongresu wiedeńskiego w odniesieniu do Europy i świata z uwzględnieniem podziału ziem polskich; • omawia na przykładach zasady przyjęte w trakcie obrad kongresu wiedeńskiego; • opisuje politykę poszczególnych uczestników obrad; • ocenia znaczenie Świętego Przymierza
Revolucja przemysłowa w I połowie XIX w.	Uwarunkowania społeczno-technologiczne industrializacji Europy Rozwój komunikacji i nowe środki transportu Nowe zjawiska i instytucje w gospodarce zachodniej Zmiany struktury społecznej w dobie rewolucji przemysłowej	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia przebieg rewolucji przemysłowej w Europie i Stanach Zjednoczonych; • wskazuje najważniejsze konsekwencje społeczno-gospodarcze rewolucji przemysłowej; • omawia zmiany w sposobie produkcji; • przedstawia rewolucję w transporcie i jej konsekwencje; • przedstawia wynalazki okresu rewolucji; • charakteryzuje zmiany w kulturze spowodowane rewolucją przemysłową
Główne nurty polityczne i kulturowe w Europie w I połowie XIX w.	Nurty polityczne w Europie I połowy XIX w. – konserwatyzm, liberalizm, ruchy demokratyczne i socjalistyczne Narodziny kwestii narodowej w Europie Nowe zjawiska w kulturze europejskiej w I połowie XIX w.	<ul style="list-style-type: none"> • omawia najważniejsze prądy kulturowe oraz nurty ideowe I połowie XIX w., uwzględniając ich przedstawicieli (konserwatyzm, liberalizm, ruchy narodowe, historyzm, romantyzm); • charakteryzuje ruchy społeczne i niepodległościowe w I połowie XIX w., odwołując się do przykładów

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
Państwa Europy Zachodniej w I połowie XIX w.	Przyczyny i skutki rewolucji lipcowej we Francji (1830 r.) Rewolucja w Belgii (1830 r.) Reformy brytyjskiego systemu politycznego	<ul style="list-style-type: none"> opisuje funkcjonowanie systemu wiedeńskiego i charakteryzuje próby jego podważenia (rewolucje 1830 r.); omawia przyczyny, przebieg i skutki rewolucji lipcowej we Francji; opisuje zmiany w funkcjonowaniu systemu politycznego Wielkiej Brytanii
Zaborcy Polski w I połowie XIX w. Wojna krymska.	Rządy Aleksandra I w Rosji Powstanie dekabrystów Sytuacja polityczna w Prusach i Austrii Kwestia chłopska w państwach zaborczych Wojna krymska	<ul style="list-style-type: none"> opisuje politykę carów wobec ludności imperium; omawia powstanie dekabrystów; charakteryzuje wojnę krymską i jej następstwa; omawia położenie chłopów w państwach zaborczych
Wiosna Ludów	Polityczne i gospodarcze przyczyny załamania się systemu Świętego Przymierza w Europie Rewolucja lutowa we Francji Wiosna Ludów w państwach niemieckich, włoskich i krajach pod władaniem Habsburgów Rosja wobec Wiosny Ludów Znaczenie Wiosny Ludów	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia genezę i skutki Wiosny Ludów; charakteryzuje przebieg Wiosny Ludów w Europie; ocenia znaczenie Wiosny Ludów i jej wpływ na politykę międzynarodową i sytuację społeczną
ZIEMIE POLSKIE W I POŁOWIE XIX W.		
Ziemiach polskie w I połowie XIX w.	Różnice w położeniu Polaków pod poszczególnymi zaborami Zmiany struktury społecznej w trzech zaborach Modernizacja rolnictwa Transport i komunikacja Kształtowanie się ośrodków przemysłowych	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje sytuację polityczną, społeczno-gospodarczą i kulturową Królestwa Polskiego, ziem zabranych, zaboru pruskiego i austriackiego; wskazuje na początki rewolucji przemysłowej na ziemiach polskich; opisuje zmiany w rolnictwie i transporcie
Królestwo Polskie w dobie konstytucyjnej (1815–1830)	Ustrój Królestwa Polskiego Praktyka polityczna władz rosyjskich Postawy Polaków wobec zaborcy Opozycja legalna i nielegalna	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje sytuację polityczną, społeczno-gospodarczą i kulturową Królestwa Polskiego; przedstawia założenia konstytucji Królestwa; podaje przykłady łamania przez cara konstytucji; charakteryzuje działalność opozycji legalnej i ruchów spiskowych
Powstanie listopadowe i wojna polsko-rosyjska (1830–1831)	Geneza i wybuch powstania listopadowego Wojna polsko-rosyjska (1830–1831) Upadek powstania i represje popowstaniowe	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia genezę powstania listopadowego; przedstawia przebieg powstania listopadowego i wojny z Rosją; opisuje przebieg nocy listopadowej; opisuje następstwa powstania i wojny z Rosją; opisuje działania władz powstańczych, charakter toczonych walk oraz międzynarodową reakcję na powstanie
Ugrupowania polityczne Wielkiej Emigracji	Główne nurty polityczne Wielkiej Emigracji Polska emigracja a europejskie ruchy rewolucyjne Spiski w kraju w latach 30. i 40. XIX w.	<ul style="list-style-type: none"> opisuje kierunki emigracji Polaków; przedstawia ugrupowania emigracyjne oraz ich programy; wymienia przywódców ideowych Wielkiej Emigracji; opisuje związki polskich ugrupowań z europejskimi ruchami rewolucyjnymi

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
Ziemie zaboru pruskiego i austriackiego w latach 1815–1846	Polityka władz pruskich wobec Polaków Polityka władz austriackich wobec Polaków Narastanie konfliktów społecznych w Galicji Powstanie krakowskie i rabacja galicyjska Likwidacja Rzeczypospolitej Krakowskiej	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia sytuację Polaków w zaborze pruskim w I połowie XIX w.; • wyjaśnia okoliczności wybuchu powstania krakowskiego; • przedstawia skutki powstania krakowskiego; • wyjaśnia przyczyny tzw. rabacji galicyjskiej oraz jej znaczenie
Wiosna Ludów na ziemiach polskich	Polacy w Wiosnie Ludów Polskie ruchy narodowe w zaborze pruskim i austriackim Skutki Wiosny Ludów na ziemiach polskich	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje przebieg i następstwa Wiosny Ludów na ziemiach polskich; • przedstawia udział Polaków w Wiosnie Ludów w Europie
Kultura polska w I połowie XIX w.	Ośrodki kultury w kraju i na emigracji Wielcy twórcy kultury w kraju i na emigracji Znaczenie kultury dla podtrzymania tożsamości narodowej	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje i charakteryzuje dorobek kultury polskiej I połowie XIX w.; • przedstawia możliwości rozwoju kultury polskiej pod zaborami
ŚWIAT W II POŁOWIE XIX W.		
Zjednoczenie Niemiec	Przyczyny i przebieg zjednoczenia Niemiec Skutki zjednoczenia Niemiec dla Europy	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje proces zjednoczenia Niemiec, wymieniając dokonania najważniejszych postaci związanych z tym procesem; • charakteryzuje zmiany układu sił w Europie w wyniku zjednoczenia Niemiec
Zjednoczenie Włoch	Podłoże i główne etapy zjednoczenia Włoch Problem Państwa Kościelnego Skutki zjednoczenia Włoch Francja – II Cesarstwo i III Republika	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje proces zjednoczenia Włoch, wymieniając dokonania najważniejszych postaci związanych z tym procesem; • charakteryzuje zmiany układu sił w Europie w wyniku zjednoczenia Włoch i Niemiec; • przedstawia sytuację Francji po zjednoczeniu Włoch i Niemiec
Stany Zjednoczone w XIX w.	Rozwój terytorialny USA w XIX w. Dwa modele rozwoju w Stanach Zjednoczonych – Południe i Północ Problem niewolnictwa Wojna secesyjna (1861–1865) Ekspansja USA w Ameryce Łacińskiej i Azji	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia przyczyny i skutki wojny secesyjnej w Stanach Zjednoczonych; • charakteryzuje różnice między Północą a Południem; • omawia przyczyny, zasięg i następstwa ekspansji kolonialnej Stanów Zjednoczonych
Ideologie II połowy XIX w. i kształtowanie się nowoczesnych partii politycznych	Główne hasła nacjonalizmu Różne kierunki ideologiczne w ruchu robotniczym Początki chrześcijańskiej demokracji – społeczna nauka Kościoła Ruch sufrażystek Sytuacja społeczna i prawna Żydów w państwach europejskich	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje nowe prądy ideowe i kulturowe II połowie XIX w.; • opisuje okoliczności powstania i znaczenie ruchów emancypacyjnych kobiet, • wyjaśnia, odwołując się do przykładów, procesy demokratyzacji ustrojów państw Europy Zachodniej; • charakteryzuje różne formy zorganizowanej działalności robotników, w tym związki zawodowe; • charakteryzuje ruchy socjalistyczne i komunistyczne ze wskazaniem na ich liderów; • prezentuje głównych twórców i założenia społecznej nauki Kościoła

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
Zaborcy Polski w II połowie XIX w.	Reformy ustrojowe w Cesarstwie Austriackim i powstanie Austro-Węgier (1867 r.) Polityka zagraniczna i wewnętrzna II Rzeszy Kulturkampf Reformy Aleksandra II w Rosji po wojnie krymskiej Rewolucja 1905–1907 w Rosji – geneza, skutki	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia reformy wewnętrzne w państwach zaborczych w II połowie XIX i na początku XX w.; • opisuje okoliczności powstania monarchii austro-węgierskiej; • opisuje reformy w Rosji po wojnie krymskiej i ich społeczne skutki; • charakteryzuje przebieg i przyczyny oraz wymienia skutki rewolucji 1905 r.
Ekspansja kolonialna w II połowie XIX w.	Budowa imperiów kolonialnych Wielkiej Brytanii i Francji Kolonie Stanów Zjednoczonych Położenie międzynarodowe i sytuacja wewnętrzna Chin w XIX i na początku XX w. Otwarcie Japonii na świat zewnętrzny w połowie XIX w. Modernizacja Japonii – rewolucja Meiji Formy zarządzania koloniami Opór ludności miejscowej wobec kolonizatorów	<ul style="list-style-type: none"> • omawia przyczyny, zasięg i następstwa ekspansji kolonialnej państw europejskich, • omawia przyczyny, zasięg i następstwa ekspansji kolonialnej Stanów Zjednoczonych i Japonii; • wskazuje tereny kolonialne należące do poszczególnych państw; • charakteryzuje i ocenia przejawy polityki Europejczyków wobec ludności w koloniach
Konflikty międzynarodowe u schyłku XIX i na początku XX w.	Polityczne, gospodarcze i ideologiczne przyczyny rywalizacji mocarstw Tworzenie się bloków polityczno-wojskowych w Europie – narodziny trójprzymierza i trójporozumienia Wojna rosyjsko-japońska Przyczyny i skutki konfliktów bałkańskich	<ul style="list-style-type: none"> • prezentuje konsekwencje wojny rosyjsko-japońskiej; • opisuje okoliczności powstania trójprzymierza i trójporozumienia; • prezentuje relacje między państwami europejskimi i najważniejsze kierunki ich polityki zagranicznej; • prezentuje przebieg i przyczyny wojen bałkańskich
Nowe zjawiska i instytucje w gospodarce Zachodu. Narodziny kultury masowej	Druga faza rewolucji przemysłowej Wpływ industrializacji na zmiany w kulturze i obyczajowości pod koniec XIX w. Komerccjalizacja kultury Turystyka i sport Narodziny kina Nowe prądy w sztuce (np. impresjonizm, secesja)	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia przemiany gospodarcze w Europie i świecie; • wymienia najważniejsze odkrycia naukowe i dokonania techniczne; • wyjaśnia procesy umasowienia i komercjalizacji kultury; • charakteryzuje nowe prądy kulturowe, przemiany obyczajowe i początki kultury masowej
ZIEMIE POLSKIE W II POŁOWIE XIX W.		
Sytuacja w zaborze rosyjskim przed powstaniem styczniowym	Polityka wobec ziem polskich Odwilż posewastopolska Polityka Aleksandra Wielopolskiego Geneza powstania styczniowego	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia skutki tzw. odwilży posewastopolskiej dla Polaków; • opisuje cele polityki Aleksandra Wielopolskiego; • wyjaśnia genezę powstania styczniowego

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
Powstanie styczniowe (1863–1864). Rusyfikacja ziem polskich pod zaborem rosyjskim	Okoliczności wybuchu powstania styczniowego Działania zbrojne oraz polityka wewnątrzna i zagraniczna władz powstańczych Uwłaszczenie chłopów Kłęska powstania Popowstaniowe represje	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia genezę powstania styczniowego; • opisuje następstwa powstania styczniowego; • opisuje działania władz powstańczych, charakter toczonych walk; • przedstawia międzynarodową reakcję na powstanie; • charakteryzuje organizację polskiego państwa podziemnego w okresie powstania styczniowego; • przedstawia postać Romualda Traugutta; • przedstawia problem uwłaszczenia chłopów w zaborze rosyjskim; • wyjaśnia przyczyny klęski powstania
Przemiany gospodarczo-społeczne na ziemiach polskich w II połowie XIX w.	Urbanizacja i industrializacja Druga fala rewolucji przemysłowej Zmiany struktur społecznych Formowanie się świadomości narodowej na ziemiach polskich	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje proces formowania się nowoczesnej świadomości narodowej Polaków i innych grup narodowych zamieszkujących tereny dawnej Rzeczypospolitej; • opisuje wpływ języka, religii, edukacji na podtrzymywanie świadomości narodowej; • porównuje zmiany zachodzące w sytuacji społeczno-gospodarczej w trzech zaborach.
Zabór rosyjski w II połowie XIX i na początku XX w.	Polityka cara wobec Polaków po upadku powstania styczniowego Rusyfikacja i jej przejawy Rewolucja 1905–1907 – geneza, przebieg, następstwa	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia cele i opisuje metody polityki caratu wobec mieszkańców ziem pod zaborem Rosyjskim; • przedstawia przejawy polityki rusyfikacji; • opisuje postawy Polaków wobec zaborcy rosyjskiego; • wyjaśnia genezę, charakter i skutki rewolucji w latach 1905–1907 w Królestwie Polskim
Zabór austriacki w II połowie XIX i na początku XX w.	Autonomia galicyjska – ludzie i instytucje Rola Polaków w życiu politycznym Austro-Węgier Napięcia społeczne i konflikty narodowościowe w zaborze austriackim	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia cele i opisuje metody polityki władz austriackich wobec mieszkańców Galicji; • wyjaśnia zakres autonomii Polaków w Galicji; • przedstawia udział Polaków w życiu politycznym Austro-Węgier; • opisuje napięcia społeczne w zaborze austriackim i ich przyczyny
Zabór pruski w II połowie XIX i na początku XX w.	Polityka władz pruskich wobec Polaków Polacy wobec polityki germanizacyjnej Polacy na Śląsku, Pomorzu, Warmii i Mazurach	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia cele i opisuje metody polityki niemieckiej wobec ludności polskiej; • przedstawia przejawy polityki germanizacji; • opisuje postawy Polaków wobec polityki germanizacji; • rozpoznaje przejawy odradzania się polskości na Górnym Śląsku, Warmii i Mazurach
Początki masowych partii politycznych na ziemiach polskich – ruch ludowy, socjalistyczny i narodowodemokratyczny	Możliwości legalnej działalności politycznej Polaków w poszczególnych zaborach w II połowie XIX w. Powstanie nowych ruchów politycznych Narodziny polskiego ruchu socjalistycznego Powstanie i ideologia ruchu ludowego Powstanie i ideologia Narodowej Demokracji	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia genezę nowoczesnych ruchów politycznych (socjalizm, ruch ludowy, ruch narodowy); • charakteryzuje program ruchów politycznych na ziemiach polskich; • przedstawia twórców nowoczesnych ruchów politycznych na ziemiach polskich (Wincentego Witosa, Ignacego Daszyńskiego, Romana Dmowskiego, Józefa Piłsudskiego i Wojciecha Korfańtego)
Polska kultura i obyczajowość końca XIX i początku XX w.	Pozytywizm i Młoda Polska – główne idee, kierunki w sztuce i literaturze Powieści i malarstwo historyczne „ku pokrzepieniu serc” Nauka i szkolnictwo na ziemiach polskich	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia specyfikę polskiego pozytywizmu oraz twórczości młodopolskiej; • rozpoznaje dorobek kultury polskiej doby pozytywizmu i Młodej Polski; • wskazuje przykłady najwybitniejszych dzieł tworzonych „ku pokrzepieniu serc”; • rozpoznaje najważniejszych ludzi nauki oraz omawia ich dokonania

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
I WOJNA ŚWIATOWA I ODZYSKANIE NIEPODLEGŁOŚCI PRZEZ POLSKĘ		
I wojna światowa	Bezpośrednie przyczyny wybuchu wojny Uczestnicy konfliktu i przebieg działań militarnych na frontach Europy i świata Konsekwencje polityczne, ekonomiczne i społeczne Wielkiej Wojny	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia pośrednie i bezpośrednie przyczyny wybuchu wojny; • opisuje charakter działań wojennych na różnych frontach; • wyjaśnia okoliczności przystąpienia USA do wojny i ich rolę w konflikcie; • wyjaśnia przyczyny klęski państw centralnych i Rosji
Rewolucje w Rosji	Przyczyny rewolucji w Rosji Rewolucja lutowa i październikowa Powstanie pierwszego państwa komunistycznego	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia przyczyny rewolucji lutowej i październikowej w Rosji; • przedstawia skutki rewolucji lutowej i październikowej w Rosji; • przedstawia najważniejsze postaci okresu rewolucji; • opisuje zmiany ustroju Rosji w 1917 r.
Świat po wojnie. Kongres wersalski	Konferencje i traktaty pokojowe po zakończeniu I wojny światowej Zmiany na mapie politycznej Europy i świata	<ul style="list-style-type: none"> • analizuje cywilizacyjne i kulturowe następstwa wojny; • ocenia straty wojenne, wylicza społeczne i gospodarcze następstwa wojny; • przedstawia postanowienia traktatu wersalskiego
Walka o niepodległość Polski w czasie I wojny światowej	Sprawa polska w polityce mocarstw przed I wojną światową i w czasie jej trwania Czyn zbrojny i działania polityczne Polaków w czasie Wielkiej Wojny Ośrodki władzy na ziemiach polskich w końcowym etapie wojny	<ul style="list-style-type: none"> • omawia stosunek państw zaborczych do sprawy polskiej w przededniu i po wybuchu wojny; • charakteryzuje umiędzynarodowienie sprawy polskiej (akt 5 listopada, rola USA i rewolucji rosyjskich, deklaracja z 3 czerwca 1918 r.); • przedstawia przykłady zaangażowania militarne Polaków podczas wojny; • opisuje walki Legionów; • przedstawia ośrodki władzy na ziemiach polskich pod koniec wojny; • przedstawia proces formowania się centralnego ośrodka władzy państwowej (od październikowej deklaracji Rady Regencyjnej do małej konstytucji z 1919 r.).
Proces kształtowania się granic odrodzonego państwa polskiego	Sprawa granic Polski na konferencji paryskiej Kształtowanie się granicy północnej i zachodniej; powstanie wielkopolskie, plebiscyty na Śląsku, Warmii i Mazurach, powstania śląskie Walka o granicę wschodnią (1918–1921); wojny polsko-ukraińska i polsko-bolszewicka oraz ich znaczenie, traktat ryski	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia postanowienia konferencji pokojowej w Paryżu dotyczące Polski; • charakteryzuje proces kształtowania się polskiej granicy z Niemcami, z uwzględnieniem powstania wielkopolskiego, powstań śląskich i plebiscytów; • przedstawia przebieg wojny polsko-bolszewickiej
EUROPA I ŚWIAT W OKRESIE DWUDZIESTOLECIA MIĘDZYWOJENNEGO		
Świat po kongresie wiedeńskim (system wersalsko-waszyngtoński)	Mapie politycznej Europy i świata po I wojnie Liga Narodów – idea i praktyka, zalety i słabości	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje słabe strony ładu wersalskiego; • charakteryzuje cele Ligi Narodów; • wyjaśnia znaczenie układów z Rapallo i Locarno dla ładu międzynarodowego
Przemiany społeczno-gospodarcze w Europie i na świecie w latach 1918–1939	Zmiany społeczne w Europie i na świecie po I wojnie światowej Odbudowa gospodarki po I wojnie Przyczyny, zasięg, przebieg i skutki wielkiego kryzysu gospodarczego Formy walki z wielkim kryzysem – New Deal, interwencjonizm państwowy	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje wielki kryzys gospodarczy; • opisuje formy zwalczania kryzysu; • przedstawia społeczne skutki kryzysu; • wyjaśnia założenia interwencjonizmu państwowego

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
Życie polityczne okresu międzywojennego	Demokratyzacja państw europejskich po I wojnie światowej Kryzys systemów parlamentarnych Systemy totalitarne i autorytarne – podobieństwa i różnice Autorytaryzm w różnych krajach	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia przyczyny i opisuje przejawy kryzysu demokracji w okresie międzywojennym, odwołując się do przykładów; • opisuje politykę wewnętrzną Stanów Zjednoczonych i ich relacje z Europą; • charakteryzuje państwa autorytarne w Europie i na świecie
System totalitarny w Związku Sowieckim	Zmiany polityczno-społeczne w Rosji sowieckiej latach 1918–1924 Rosja Stalina Kolektywizacja rolnictwa Wielki głód na Ukrainie Sowieckie obozy koncentracyjne Propaganda władzy i kult Stalina	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia genezę powstania państwa sowieckiego i charakteryzuje jego politykę wewnętrzną i zagraniczną w okresie międzywojennym; • opisuje formy organizacji gospodarki i społeczeństwa w sowieckiej Rosji
Faszyzm we Włoszech	Włochy po I wojnie światowej Przejęcie władzy przez Benito Mussoliniego Polityka wewnętrzna i międzynarodowa faszystowskich Włoch	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia genezę faszyzmu; • charakteryzuje faszystowskie Włochy; • opisuje rolę przywódcy w budowania faszystowskiego państwa; • przedstawia politykę wewnętrzną i zagraniczną Mussoliniego
System totalitarny w Niemczech	Republika Weimarska Narodowy socjalizm i źródła jego popularności Dojście Hitlera do władzy w Niemczech Budowa III Rzeszy – system władzy, polityka wewnętrzna i międzynarodowa	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia kryzys Republiki Weimarskiej; • przedstawia drogę Hitlera do władzy w Niemczech; • charakteryzuje politykę wewnętrzną i zagraniczną III Rzeszy w latach 30. XX w.
Kultura i nauka w Europie międzywojennej	Nowe prądy umysłowe i kulturowe w Europie międzywojennej Postęp techniczny i zmiana warunków życia codziennego w dwudziestoleciu międzywojennym Kościoły chrześcijańskie wobec europejskich totalitaryzmów	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje dorobek okresu międzywojennego w dziedzinie kultury i nauki
Przyczyny II wojny światowej	Kryzys systemu wersalskiego i jego uwarunkowania Kształtowanie się osi Berlin–Rzym–Tokio Sojusz niemiecko-sowiecki	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia ideologiczne, polityczne i gospodarcze przyczyny wybuchu II wojny światowej; • wyjaśnia wpływ polityki hitlerowskich Niemiec na rozbijanie systemu wersalskiego; • opisuje przyczyny powstania sojuszu niemiecko-włosko-japońskiego; • charakteryzuje politykę appeasementu; • wyjaśnia genezę paktu Ribbentrop-Mołotow i przedstawia jego postanowienia
II RZECZPOSPOLITA		
Przemiany polityczne w Polsce w okresie międzywojennym	Spory o kształt ustrojowy odrodzonej Rzeczypospolitej System partyjny niepodległej Polski	<ul style="list-style-type: none"> • ocenia wpływ Józefa Piłsudskiego, Romana Dmowskiego oraz innych polityków na kształt II Rzeczypospolitej; porównuje ich wizje Polski;

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
	Konstytucja marcowa Zamach majowy i jego następstwa Ewolucja systemu politycznego w okresie rządów obozu sanacji – od noweli sierpniowej do konstytucji kwietniowej System rządów autorytarnych	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje ustrój polityczny II Rzeczypospolitej według konstytucji marcowej z 1921 r., wyjaśnia przyczyny przewrotu majowego; charakteryzuje jego przebieg oraz ocenia skutki ustrojowe (nowela sierpniowa, konstytucja kwietniowa z 1935 r.); charakteryzuje życie polityczne w Polsce w czasie rządów sanacyjnych
Sytuacja społeczno-ekonomiczna międzywojennej Polski	Główne problemy gospodarcze Polski u progu niepodległości. Reforma Władysława Grabskiego Specyfika oraz skutki wielkiego kryzysu gospodarczego w Polsce Eugeniusz Kwiatkowski i etatystyczne programy naprawy ekonomiczno-społecznej kraju COP Modernizacja, przemiany technologiczne i społeczne w II Rzeczypospolitej	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje skalę i skutki wojennych zniszczeń, uwzględniając zaborowe „dziedzictwo”; przedstawia reformy Władysława Grabskiego; przedstawia skutki światowego kryzysu gospodarczego na ziemiach polskich; charakteryzuje i ocenia osiągnięcia gospodarcze II Rzeczypospolitej z lat 30. XX w.; przedstawia reformy Eugeniusza Kwiatkowskiego
Zjawiska i procesy kulturowo-społeczne w II Rzeczypospolitej	Różnorodność narodowa, kulturowa i religijna Polski międzywojennej Oświata i rozwój życia umysłowego w II Rzeczypospolitej Literatura i sztuka Polskie wynalazki i dokonania techniczne	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje strukturę społeczeństwa II Rzeczypospolitej; wymienia mniejszości etniczne i religijne zamieszkujące II Rzeczpospolitą; rozpoznaje osiągnięcia w dziedzinie kultury i nauki z okresu II Rzeczypospolitej oraz ich twórców; charakteryzuje zróżnicowanie kulturowe II Rzeczypospolitej
Pozycja międzynarodowa II Rzeczypospolitej	Polityka zagraniczna i pozycja międzynarodowa Polski w latach 20. i 30. XX w. Roszczenia niemieckie wobec Polski w latach 1938–1939	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia założenia międzywojennej polityki zagranicznej Polski; charakteryzuje położenie międzynarodowe Polski w przededniu wybuchu II wojny światowej; wymienia roszczenia niemieckie wobec Polski

KLASA 4. (OD 1939 ROKU)

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
II WOJNA ŚWIATOWA		
Kampania wrześniowa	Napaść niemiecka na Polskę i wybuch II wojny światowej Plany obrony Polski i ich realizacja Przebieg kampanii wrześniowej Agresja ZSRS i jej konsekwencje Ewakuacja rządu	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia cele wojenne hitlerowskich Niemiec i ZSRS; charakteryzuje etapy wojny obronnej, podaje przykłady walk: Westerplatte, obrona Poczty Polskiej, Mokra, Wizna, bitwa nad Bzurą, Warszawa, Kock; wymienia zbrodnie wojenne dokonane przez agresorów w: Wieluniu, Bydgoszczy, Katowicach, Grodnie; przedstawia podział ziem polskich między okupantów; wyjaśnia przyczyny przegranej przez Polskę wojny obronnej

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
Pierwsza faza II wojny światowej (do 1941 r.)	<p>Reakcje państw sojusznicznych na wybuch wojny</p> <p>Działania na froncie zachodnim</p> <p>Europa w kleszczach dwóch totalitaryzmów – niemieckiego i sowieckiego (1939–1941)</p>	<ul style="list-style-type: none"> omawia, odwołując się do przykładów, współpracę hitlerowskich Niemiec i ZSRS w latach 1939–1941; charakteryzuje etapy agresji i aneksji obu totalitarnych mocarstw w okresie (1939–1941); charakteryzuje przebieg działań wojennych w Europie i na Dalekim Wschodzie w pierwszej fazie wojny
Przebieg II wojny światowej (od 1941 r.)	<p>Agresja niemiecka na Związek Sowiecki</p> <p>Przystąpienie USA do wojny</p> <p>Główne fronty II wojny światowej – Europa, Afryka, Daleki Wschód</p> <p>Kształtowanie się podstaw Wielkiej Koalicji</p> <p>Konferencje Wielkiej Trójki</p> <p>Kłeska Niemiec i kapitulacja Japonii</p>	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje etapy agresji i aneksji obu totalitarnych mocarstw w okresie (1941–1945); sytuuje w czasie i przestrzeni przełomowe wydarzenia II wojny światowej (polityczne i militarne, a w szczególności etapy współpracy w ramach koalicji antyhitlerowskiej); wyjaśnia przyczyny klęski państw Osi; omawia narodziny i działalność Wielkiej Koalicji; opisuje uwarunkowania militarne i polityczne konferencji Wielkiej Trójki (Teheran, Jałta, Poczdam) i przedstawia ich ustalenia; charakteryzuje przebieg działań wojennych w Europie, Afryce i na Dalekim Wschodzie
Polityka III Rzeszy wobec ludności okupowanych terenów	<p>Polityka niemiecka wobec ludności okupowanych terytoriów</p> <p>Holokaust</p> <p>Eksterminacja ludności żydowskiej oraz los innych grup etnicznych i społecznych w czasie II wojny światowej</p>	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia ideologiczne podstawy eksterminacji Żydów oraz innych grup etnicznych i społecznych, prowadzonej przez Niemcy hitlerowskie; charakteryzuje etapy eksterminacji Żydów (dyskryminacja, stygmatyzacja, izolacja, zagłada); rozpoznaje główne miejsca eksterminacji Żydów polskich i europejskich oraz innych grup etnicznych i społecznych na terenie Polski i Europy Środkowo-Wschodniej (w tym: Auschwitz-Birkenau, Treblinka, Sobibór, Babi Jar); opisuje postawy ludności żydowskiej wobec Holokaustu; charakteryzuje postawy społeczeństwa polskiego i społeczności międzynarodowej wobec Holokaustu
Ziemie polskie pod dwiema okupacjami	<p>Strefy okupacyjne na ziemiach polskich</p> <p>Okupacja sowiecka na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej – polityka okupanta wobec obywateli polskich</p> <p>Główne założenia polityki okupanta niemieckiego i martyrologia społeczeństwa polskiego pod okupacją niemiecką</p> <p>Wyniszczenie inteligencji, postawy wobec okupanta i współobywateli</p>	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia prawno-ustrojowe regulacje okupacyjnych władz dotyczące terytorium państwa polskiego i zamieszkującej tam ludności; przedstawia realia życia codziennego w okupowanej Polsce; wymienia i charakteryzuje przykłady największych zbrodni niemieckich i sowieckich (m.in. Auschwitz, Palmiry, Piaśnica, Ponary, Katyń, Miednoje, Charków); porównuje system sowieckich i niemieckich obozów pracy, obozów koncentracyjnych oraz obozów zagłady; omawia kwestie deportacji i wysiedlenia ludności oraz jej planowanego wyniszczenia; wyjaśnia przyczyny i rozmiary konfliktu polsko-ukraińskiego, w tym ludobójstwa ludności polskiej na Wołyniu i w Małopolsce Wschodniej; charakteryzuje postawy polskiego społeczeństwa wobec polityki okupantów oraz wymienia przykłady heroizmu Polaków, w tym: Witolda Pileckiego, Maksymiliana Marii Kolbego; wyjaśnia i omawia sposoby upamiętnienia zbrodni obu okupantów oraz heroizm Polaków na przykładzie: Muzeum Powstania Warszawskiego, Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, Polskiego Cmentarza Wojennego w Katyniu; przedstawia formy oporu społecznego wobec okupantów i akty kolaboracji

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
Działalność Polskiego Państwa Podziemnego	<p>Kształtowanie się i przeobrażenia struktur cywilnych Polskiego Państwa Podziemnego</p> <p>Podziemne organizacje wojskowe</p> <p>Komunistyczny ruch oporu w Polsce</p> <p>Formy społecznego oporu wobec okupanta</p> <p>Akcja „Burza” i powstanie warszawskie</p> <p>Schyłek Polskiego Państwa Podziemnego</p>	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje organizację i cele Polskiego Państwa Podziemnego; • charakteryzuje polityczną i militarną działalność Armii Krajowej oraz Narodowych Sił Zbrojnych i Batalionów Chłopskich; wskazuje różne uwarunkowania akcji „Burza”; • charakteryzuje powstanie warszawskie (uwarunkowania polityczne, przebieg walk, następstwa powstania, postawę aliantów i Związku Sowieckiego)
Działalność rządu emigracyjnego	<p>Polskie władze na uchodźstwie – struktura organizacyjna, oblicze polityczne, główne kierunki działania</p> <p>Władze polskie a zmiana sytuacji międzynarodowej</p> <p>Ewolucja stosunków polsko-sowieckich po zawarciu układu Sikorski–Majski</p> <p>Sprawa katyńska i zerwanie stosunków ze Związkiem Sowieckim</p> <p>Ośrodek polityczny polskich komunistów i polskie formacje wojskowe w Związku Sowieckim (po 1943 r.)</p> <p>Armia sowiecka na ziemiach polskich</p> <p>PKWN</p>	<ul style="list-style-type: none"> • omawia działalność rządu Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie; • ocenia znaczenie układu Sikorski–Majski dla obywateli polskich, znajdujących się pod okupacją sowiecką; • prezentuje politykę mocarstw wobec sprawy polskiej w czasie II wojny światowej
Polacy na frontach II wojny światowej	<p>Budowa Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie i ich udział w działaniach wojennych</p>	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia przykłady walk z udziałem żołnierzy polskich na frontach II wojny światowej: bitwę o Narvik, bitwę o Anglię, bitwę pod Tobrukiem, bitwę o Monte Cassino, bitwę pod Falaise, bitwę o Arnhem, bitwę o Kołobrzeg, bitwę o Brede
Skutki II wojny światowej i kształtowanie się podstaw powojennego ładu politycznego na świecie	<p>Zmiany na mapie politycznej Europy i świata po II wojnie</p> <p>Procesy norymberskie</p> <p>Straty i zniszczenia wojenne</p> <p>Masowe przesiedlenia ludności</p> <p>Ekspansja polityczna Związku Sowieckiego – narody Europy Środkowej i Wschodniej pod dominacją sowiecką i rozprzestrzenianie się komunizmu na innych obszarach</p>	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturowe skutki II wojny światowej; • charakteryzuje zmiany na mapie politycznej Europy i świata
EUROPA I ŚWIAT W OKRESIE ZIMNEJ WOJNY		
Początki zimnej wojny	<p>Geneza rozpadu Wielkiej Koalicji</p> <p>Pojęcie „żelaznej kurtyny”</p> <p>Organizacja Narodów Zjednoczonych – założenia ideowe, struktura i zadania</p> <p>Doktryna Trumana i plan Marshalla</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia cele i strukturę Organizacji Narodów Zjednoczonych; • charakteryzuje rolę ONZ w powojennym świecie; • opisuje przyczyny rozpadu koalicji antyhitlerowskiej; • wyjaśnia genezę zimnej wojny; • charakteryzuje powojenny problem niemiecki;

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
	<p>Założenia sowieckiej polityki zagranicznej po II wojnie światowej</p> <p>Stalinizacja krajów pod dominacją Związku Sowieckiego</p> <p>Powstanie dwóch państw niemieckich</p> <p>Utworzenie Układu Warszawskiego i NATO</p>	<ul style="list-style-type: none"> omawia proces sowyetyzacji państw Europy Środkowo-Wschodniej; wyjaśnia genezę NATO i Układu Warszawskiego oraz charakteryzuje oba bloki polityczno-wojskowe
Przejawy zimnej wojny. Rywalizacja między dwoma blokami	<p>Główne ogniska napięć między dwoma blokami w Europie i na świecie: kryzys berliński, kryzys kubański (świat na krawędzi wojny światowej), wojna koreańska, wojna wietnamska, rywalizacja polityczna na obszarze krajów Trzeciego Świata</p>	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia przejawy zimnej wojny; przedstawia przebieg wojny w Korei; opisuje przejawy zimnej wojny: kryzys berliński, kryzys kubański, wojnę koreańską, wojnę wietnamską
Świat Zachodni po II wojnie światowej	<p>Odbudowa Europy Zachodniej ze zniszczeń wojennych</p> <p>Wielka Brytania, Francja, Włochy, Niemcy i Hiszpania po zakończeniu II wojny światowej</p> <p>Pojednanie francusko-niemieckie. Początki procesu integracji Europy – podstawy polityczne, ideowe i prawne</p> <p>Przemiany instytucji i struktur jednoczącej się Europy</p> <p>Stany Zjednoczone w II połowie XX w.</p> <p>Problem praw czarnoskórej ludności w USA</p>	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia drogi odbudowy po wojnie w różnych państwach; charakteryzuje rolę Stanów Zjednoczonych w odbudowie ze zniszczeń wojennych; charakteryzuje genezę i etapy integracji europejskiej
Związek Sowiecki, blok wschodni i państwa komunistyczne na świecie w II połowie XX w.	<p>XX Zjazd Komunistycznej Partii Związku Sowieckiego i jego następstwa</p> <p>Epoki Nikity Chruszczowa i Leonida Breżniewa</p> <p>Ewolucja wewnętrzna Związku Sowieckiego i innych państw realnego socjalizmu</p> <p>Formy sowieckiej dominacji nad państwami „demokracji ludowej”</p> <p>Powstanie węgierskie w 1956 r.</p> <p>Interwencja Układu Warszawskiego w Czechosłowacji w 1968 r.</p>	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje zmiany w ZSRS po śmierci Stalina; opisuje wydarzenia w NRD w 1953 r., na Węgrzech w 1956 r. i w Czechosłowacji w 1968 r.
Rozpad imperiów kolonialnych po II wojnie światowej	<p>Przyczyny i przebieg dekolonizacji w Azji i Afryce</p> <p>Konflikt bliskowschodni – podłoże, bezpośrednie i długofalowe następstwa</p> <p>Interwencja sowiecka w Afganistanie</p>	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnia genezę procesów dekolonizacyjnych w Azji i Afryce; wyjaśnia charakter konfliktów na Bliskim Wschodzie ze szczególnym uwzględnieniem konfliktu arabsko-izraelskiego
Przemiany społeczne i gospodarcze na świecie w II połowie XX w.	<p>Przeobrażenia struktur społecznych w II połowie XX w.</p> <p>Świat w epoce postindustrialnej – rewolucja informatyczna i telekomunikacyjna</p> <p>Globalizacja gospodarki</p> <p>Wpływ przemian społeczno-ekonomicznych na przeobrażenia kultury w II połowie XX w.</p>	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje i wyjaśnia znaczenie najważniejszych przemian naukowo-technicznych na świecie po II wojnie światowej; analizuje najważniejsze przemiany kulturowe i społeczne po II wojnie światowej; charakteryzuje zjawisko „rewolucji obyczajowej” i ruchów młodzieżowych ze szczególnym uwzględnieniem wydarzeń 1968 r.; opisuje rozwój nowych środków komunikacji społecznej i ocenia ich znaczenie

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
POLSKA RZECZPOSPOLITA LUDOWA		
Ustanowienie władzy komunistycznej w Polsce i odbudowa kraju ze zniszczeń wojennych	<p>Polska w nowych granicach po II wojnie światowej</p> <p>Przesiedlenia ludności niemieckiej i ukraińskiej</p> <p>Działalność opozycji legalnej oraz podziemia antykomunistycznego</p> <p>Zagospodarowywanie tzw. Ziemi Odzyskanych</p> <p>Odbudowa kraju ze zniszczeń wojennych</p> <p>Polska jako część bloku wschodniego – formy zewnętrznego uzależnienia polski od Związku Sowieckiego</p> <p>Działalność rządu Rzeczypospolitej na uchodźstwie</p>	<ul style="list-style-type: none"> opisuje straty demograficzne, gospodarcze i kulturowe po II wojnie światowej; porównuje obszar państwa polskiego przed II wojną światową i po jej zakończeniu; charakteryzuje okoliczności i etapy przejmowania władzy w Polsce przez komunistów; omawia działalność opozycji legalnej oraz podziemia antykomunistycznego, w tym: Narodowych Sił Zbrojnych (NSZ), Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość (WiN), Narodowego Zjednoczenia Wojskowego (NZW); charakteryzuje okres odbudowy, a także ocenia projekt reformy rolnej oraz nacjonalizacji przemysłu i handlu
Okres stalinizmu w Polsce	<p>Budowa podstaw władzy komunistycznej w Polsce: referendum ludowe, wybory do Sejmu Ustawodawczego, tzw. mała konstytucja z 1947 r., likwidacja opozycji politycznej</p> <p>Powstanie PZPR i początki stalinizmu w Polsce</p> <p>Proklamowanie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej – system polityczny i metody utrwalania władzy</p> <p>Przyczyny i przejawy kryzysu systemu komunistycznego w Polsce w 1956 r.: wydarzenia czerwcowe w Poznaniu, polski październik, założenia „polskiej drogi do socjalizmu”</p> <p>PRL jako państwo niesuwerenne</p>	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje losy żołnierzy wyklętych / niezłomnych, opisuje represje sowieckiego i polskiego aparatu bezpieczeństwa (w tym obława augustowska); przedstawia proces sowietyzacji kraju na płaszczyźnie ustrojowej, gospodarczo-społecznej i kulturowej; omawia i ocenia skutki terroru stalinowskiego w Polsce; wyjaśnia przyczyny i następstwa poznańskiego czerwca oraz znaczenie wydarzeń październikowych 1956 r.; opisuje formy i skutki prześladowania Kościoła katolickiego
Polska Ludowa w latach 1957–1980	<p>Kryzys 1968 r. i jego uwarunkowania</p> <p>Kryzys 1970 r. – protesty robotnicze na Wybrzeżu (podłoże i następstwa), upadek Władysława Gomułki</p> <p>Dekada Edwarda Gierka – otwarcie na Zachód i budowa „drugiej Polski”</p> <p>Protesty robotnicze w 1976 r. Kształtowanie się nielegalnej opozycji politycznej</p> <p>Miejsce Kościoła katolickiego w życiu społecznym i politycznym narodu polskiego</p> <p>Wybór Karola Wojtyły na papieża i znaczenie pierwszej pielgrzymki Jana Pawła II dla dalszych dziejów Polski</p>	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje system władzy w latach 60. i 70. w PRL i stopień uzależnienia od ZSRS; opisuje proces industrializacji i funkcjonowanie gospodarki planowej; wyjaśnia genezę i następstwa kryzysów społecznych w latach 1968, 1970 i 1976; wyjaśnia społeczno-polityczną rolę Kościoła katolickiego; charakteryzuje i ocenia działalność opozycji politycznej w latach 1976–1980; ocenia rolę papieża Jana Pawła II i jego wpływ na przemiany w Polsce i krajach sąsiednich

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
Kryzys i upadek PRL w latach 80. XX w.	<p>Źródła kolejnego kryzysu PRL u schyłku lat 70. XX w,</p> <p>Protesty robotnicze w 1980 r. i tzw. porozumienia sierpniowe</p> <p>Polska w latach 1980–1981</p> <p>Polska w okresie stanu wojennego – polityka władz, formy oporu społecznego i działalność opozycji politycznej</p> <p>Rola Kościoła katolickiego w latach 80. XX w.</p> <p>Niepowodzenia reform gospodarczych w latach 80.</p> <p>Droga opozycji do władzy – strajki 1988 r. i porozumienia okrągłego stołu</p> <p>Wybory czerwcowe 1989 r.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia przyczyny i następstwa strajków w 1980 r.; • charakteryzuje ruch społeczny „Solidarność” i ocenia jego wpływ na przemiany społeczno-polityczne w Polsce i w Europie; • wyjaśnia przyczyny wprowadzenia stanu wojennego, opisuje jego specyfikę oraz skutki społeczne, gospodarcze i polityczne; • charakteryzuje postawy Polaków wobec stanu wojennego, przedstawia formy oporu społecznego oraz ocenia rolę ks. Jerzego Popiełuszki i okoliczności jego śmierci; • wyjaśnia przyczyny zawarcia porozumienia okrągłego stołu opisuje i ocenia jego skutki
Zjawiska ekonomiczno-społeczne w komunistycznej Polsce	<p>Gospodarka centralnie sterowana – założenia, dokonania, bezpośrednie i długofalowe następstwa</p> <p>Przeobrażenia społeczne w latach realnego socjalizmu</p> <p>Drogi społecznego awansu i nowe elity społeczne</p>	<ul style="list-style-type: none"> • opisuje proces industrializacji i funkcjonowanie gospodarki planowej, wskazując na jej słabe i mocne strony; • przedstawia politykę gospodarczą okresu Władysława Gomułki i Edwarda Gierka; • wskazuje na procesy społeczne, które zaszły w okresie PRL; • charakteryzuje realia życia codziennego w PRL lat 70. i 80. XX w.
Polska nauka, kultura w okresie PRL	<p>Polityczne ograniczenia rozwoju życia naukowego i kultury w PRL</p> <p>Socrealizm</p> <p>Osiągnięcia nauki i kultury polskiej</p> <p>Elity intelektualne a państwo</p> <p>Kultura polska i polskie życie umysłowe na emigracji – główne ośrodki, osiągnięcia</p> <p>Rozwój kultury niezależnej w ostatnich dekadach PRL</p> <p>Kościół katolicki jako schronienie niezależnych struktur społecznych</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rozpoznaje największe powojenne polskie osiągnięcia w dziedzinie kultury i nauki z uwzględnieniem twórczości emigracyjnej; • rozpoznaje największe powojenne polskie osiągnięcia w dziedzinie kultury i nauki lat 80. XX w.; • charakteryzuje cechy sztuki socrealizmu i inne nurty w sztuce okresu PRL
KONIEC ZIMNEJ WOJNY. ŚWIAT NA PRZEŁOMIE XX I XXI W.		
„Jesień Narodów”. Zjednoczenie Niemiec i rozpad ZSRS	<p>Związek Sowiecki w epoce Michaiła Gorbaczowa: pierestrojka i głośność</p> <p>Narastanie ruchów opozycyjnych w krajach komunistycznych</p> <p>Rozpad bloku wschodniego i systemu komunistycznego w Europie</p> <p>Zjednoczenie Niemiec</p> <p>Rozpad Związku Sowieckiego</p>	<ul style="list-style-type: none"> • charakteryzuje proces rozpadu ZSRS i określa jego następstwa; • charakteryzuje przemiany społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej w latach 1989–1991; • opisuje proces zjednoczenia Niemiec; • przedstawia różne formy oddania władzy przez komunistów w państwach pod dominacją sowiecką

Zagadnienia	Treści nauczania	Osiągnięcia ucznia
Zmiany polityczno-ustrojowe na przełomie XX i XXI w.	Kształtowanie się nowej mapy politycznej Europy i świata w latach 90. XX w. Wojna w Jugosławii Zacieśnienie procesu integracji europejskiej i jego zagrożenia	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia mapę polityczną świata po zakończeniu zimnej wojny; • opisuje konflikty na terenie byłej Jugosławii oraz wojny czeczeńskie; • charakteryzuje kontynuację procesu integracji w Europie i przedstawia główne etapy rozwoju Unii Europejskiej
III Rzeczypospolita	Koniec PRL i narodziny III Rzeczypospolitej Powstanie rządu Tadeusza Mazowieckiego Wybory prezydenckie w 1990 r. Dojście do władzy SLD Historia polityczna III RP Polityka zagraniczna III RP Integracja Polski z NATO i UE Spory o kształt ustrojowy III RP Uchwalenie konstytucji w 1997 r.	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawia proces rozpadu Układu Warszawskiego i odzyskiwania suwerenności przez Polskę; • opisuje kluczowe przemiany ustrojowe w latach 1989–1997, wyjaśnia ich międzynarodowe uwarunkowania; • wyjaśnia kontrowersje wokół problemu dekomunizacji i lustracji; • ocenia proces transformacji ustrojowej i gospodarczej; • charakteryzuje i ocenia polską politykę zagraniczną (w tym przystąpienie Polski do NATO i do Unii Europejskiej)

Procedury osiągnięcia celów edukacyjnych

Osiągnięcie wyżej zarysowanych celów kształcenia i wychowania oraz umożliwienie uczniom spełniania założonych w zestawieniu powyżej osiągnięć wymaga od nauczyciela realizującego niniejszy program zastosowania różnorodnych metod i środków dydaktycznych. Przede wszystkim powinny one stwarzać okazję do aktywizacji uczniów przez angażowanie ich w największym możliwym stopniu w przebieg lekcji.

Szczególne miejsce powinno zajmować w tym procesie problemowe organizowanie poszczególnych zajęć. Zalecaną formą jest takie budowanie planów poszczególnych lekcji, które będzie prowadziło do rozwiązania jednego, konkretnego problemu. Stosunkowo łatwo to osiągnąć przez formułowanie poszczególnych tematów w formie pytań, na które uczniowie w trakcie zajęć będą poszukiwali odpowiedzi (np. zamiast tematu *Upadek Rzymu* temat *Czy imperium Rzymskie musiało upaść?* lub zamiast tematu *Kultura oświecenia* temat *Co współczesny człowiek zawdzięcza oświeceniu?*). Niektóre z tak postawionych pytań wymagać będą rozpisania na kilka jednostek lekcyjnych, co będzie skutkowało wspólnym z uczniami prowadzeniem w czasie lekcji badania historycznego (np. cykl lekcji poświęconych kulturze średniowiecza warto zbudować wokół pytania *Czy średniowiecze było naprawdę zacofane?*).

Jednocześnie, w poszukiwaniu rozwiązania stawianych problemów historycznych, nauczyciel powinien korzystać z metod aktywizujących uczniów. W kontekście wskazanych w programie celów szczególnie przydatne wydają się¹:

- debata historyczna,
- praca w grupach (np. metodą „układanki”),
- drzewko decyzyjne,
- analiza SWOT,
- metaplan,
- ranking diamentowy,
- portfolio,
- praca badawcza,
- metody dramatyczne,

¹ Wyboru dokonano na podstawie przede wszystkim: M. Bieniek, *Dydaktyka historii. Wybrane zagadnienia*, Olsztyn 2007. Tam opisy proponowanych tutaj metod.

- burza mózgów,
- mapa mentalna,
- praca z tekstem źródłowym,
- praca z mapą historyczną,
- praca ze źródłem ikonograficznym,
- praca ze źródłem audiowizualnym,
- praca z programami komputerowymi (w tym z planszami multimedialnymi),
- praca z infografiką,
- praca z tekstem autorskim podręcznika.

Kluczowym elementem realizacji niniejszego programu jest jak najczęstsze stwarzanie uczniom okazji do samodzielnej i zespołowej pracy z różnorodnymi materiałami (zarówno mającymi walor źródeł historycznych, jak i opracowań). Sprzyjać temu będzie stosowanie różnorodnych środków dydaktycznych, w szczególności zaś:

- tekstów źródłowych,
- map historycznych,
- źródeł ikonograficznych,
- źródeł audiowizualnych,
- programów komputerowych (w tym planszy multimedialnych),
- infografik,
- schematów i zestawień,
- tekstu autorskiego podręcznika.

Wiele z tych środków dydaktycznych powinno być zawartych w podręczniku lub opracowanej do niego obudowie dydaktycznej.

Szczególne miejsce w warsztacie historyka oraz nauczyciela historii zajmuje praca z materiałami źródłowymi. Ze względu na znaczenie pracy z tymi środkami dydaktycznymi istotne jest zaproponowanie pewnych procedur korzystania z nich w czasie zajęć, które sprzyjać będą osiągnięciu celów zawartych w tym programie.

W tabeli poniżej zaprezentowano propozycje pytań, które mogą być podstawą pracy z materiałem źródłowymi. W pierwszej kolejności są to pytania dotyczące treści badanego materiału. Ich celem jest przede wszystkim kształcenie kompetencji uważnego zapoznawania się z każdym materiałem. Osobną kategorię stanowią odpowiedzi na pytania związane z okolicznościami powstania źródła (autor, okoliczności powstania, szerszy kontekst). Bez ich poznania niemożliwe jest przejście do trzeciej, pod wieloma względami kluczowej, grupy pytań związanych z analizą i interpretacją materiału. Stanowią one podstawę do odpowiedzi na pytanie o to, co z badanego materiału wynika i jak wzbogaca on naszą wiedzę o przeszłości.

PODSTAWOWE PYTANIA DO MATERIAŁÓW ŹRÓDŁOWYCH

<p>Treść</p> <ul style="list-style-type: none"> • O czym mówi źródło? • Jaka jest główna myśl? • Jakich słów kluczowych użyłbyś do opisanego tego źródła? • Na które pytania możemy w źródle znaleźć odpowiedź, a na które nie? 	<p>Informacje o źródle i kontekst</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jaki to rodzaj źródła? • Kto, gdzie i kiedy stworzył to źródło? • W jakich okolicznościach powstało? • Co się działo w kraju / regionie w czasie, kiedy powstało?
<p>Interpretacja</p> <ul style="list-style-type: none"> • W jakim celu powstało to źródło? • Do kogo adresowane było źródło? Na kogo miało oddziaływać? • W jaki sposób jego autor chciał przekonać nas do swojego punktu widzenia / opinii? • W jaki sposób autor uprawdopodobnia w oczach odbiorcy, że pisze / pokazuje prawdę? • Jakie stereotypy i uprzedzenia dostrzegasz w źródle? • Czy jest ono wiarygodne? Dlaczego? 	<p>Podsumowanie</p> <ul style="list-style-type: none"> • Co wynika ze źródła? • Czego o przeszłości dowiadujemy się ze źródła? Co z niego wynika? • W jaki sposób pomaga nam ono zrozumieć przeszłość? • Jakie dalsze pytania warto zadać?

W trakcie udzielania odpowiedzi na zaproponowane wyżej pytania uczeń powinien być w stanie wskazać te fragmenty tekstu źródłowego (lub elementy źródła ikonograficznego), które stanowią podstawę do sformułowania takiej, a nie innej odpowiedzi. Powyższe pytania mają charakter z jednej strony wstępny, z drugiej zaś bardzo ogólny. Za każdym razem należy ich treść i sformułowanie dostosowywać do specyfiki badanych materiałów źródłowych. Nie każde z zaproponowanych pytań pasuje bowiem do każdego typu źródła (np. pytanie o wiarygodność nie będzie tak istotne w przypadku źródeł normatywnych).

Lekcje historii mają też służyć kształtowaniu umiejętności uporządkowanego formułowania odpowiedzi, stawiania tez i popierania ich odpowiednio zaprezentowanymi argumentami. Do osiągnięcia tych celów nie jest wystarczająca tylko wiedza merytoryczna dotycząca przeszłości. Równie istotnym elementem kształcenia kompetencji narracyjnych jest strona konstrukcyjna wypowiedzi. Do rozwijania tego aspektu prac pisemnych warto wykorzystać stosowany w metodyce anglosaskiej schemat PEEL (czasem też w formie PEES). Nazwa ta pochodzi od pierwszych liter angielskich słów oznaczających poszczególne elementy, które powinna zawierać krótka (ustna lub pisemna) odpowiedź ucznia (ang. *Point, Evidence, Explanation, Link / Summary*). Wprowadzanie od pierwszej klasy wymagania udzielania odpowiedzi według tego schematu sprzyjać będzie rozwijaniu u uczniów umiejętności uporządkowanego i przekonującego uzasadniania własnego stanowiska oraz odpowiadania na pytania.

SCHEMAT KONSTRUOWANIA KRÓTKIEJ ODPOWIEDZI PISEMNEJ

Point (punkt)	<ul style="list-style-type: none"> • Co chcę pokazać / udowodnić? • Jaka jest moja teza? • Do czego chcę przekonać? 	
Evidence (dowód)	<ul style="list-style-type: none"> • Jakie mam dowody? • Jakie źródła / wydarzenia to potwierdzają? • Co potwierdza moje twierdzenie? 	
Explanation (wyjaśnienie)	<ul style="list-style-type: none"> • Jak przytoczone dowody potwierdzają moja tezę? 	
Link / Summary (powiązania / podsumowanie)	W przypadku dłuższej pracy / wypowiedzi <ul style="list-style-type: none"> • Jak to się łączy z tym, co chcę wykazać? • Jak to się łączy z tematem pracy? • Jak to się łączy z następną rzeczą, o której będę pisał / mówił? 	W przypadku krótkiej odpowiedzi <ul style="list-style-type: none"> • Podsumowanie / zamknięcie.

Bardzo ważne dla osiągnięcia celów prezentowanego programu jest organizowanie zajęć poza szkołą z wykorzystaniem oferty edukacyjnej muzeów, miejsc pamięci, instytucji kultury itp. Warto też korzystać z doświadczeń nauczycieli innych przedmiotów, podejmując wspólne inicjatywy międzyprzedmiotowe.

Propozycje metod oceny osiągnięć uczniów

W czasie opracowywania własnych sposobów oceniania nauczyciele pracujący z niniejszym programem powinni pamiętać o klasyfikacyjnej, diagnostycznej, wspierającej i motywacyjnej funkcji oceny. Istotne jest, żeby ocenę sumującą poprzedzić możliwie wieloma ocenami formującymi, zawierającymi wskazówki dla ucznia, które elementy jego pracy są zadowalające, a które wymagają jeszcze poprawy. System oceniania musi też być spójny z wymaganiami zapisanymi w podstawie programowej oraz z wewnątrzszkolnym systemem oceniania. Skuteczne ocenianie wymaga wcześniejszego zapoznania uczniów zarówno z wymaganiami na poszczególne oceny śródroczne i roczne, jak i każdorazowego zapoznawania ich z wymaganiami na poszczególne oceny z ocenianych prac. Realizując zapisy niniejszego programu, należy więc zawsze przed ocenianą pracą (np. tydzień przed sprawdzianem, w momencie zadawania pracy na ocenę do domu – wypracowania, pracy badawczej, projektu) dokładnie poinformować uczniów, co i w jaki sposób będzie oceniane. Uwaga ta szczególnie dotyczy wskazania sprawdzanych umiejętności.

Istotnym elementem realizacji celów programu jest stwarzanie uczniom okazji do samooceny i oceny rówieśniczej. Może ona przyjąć formę osobnego pytania na każdym sprawdzianie lub specjalnie wydzielonej części zajęć. Planując ocenę rówieśniczą, należy zadbać o stworzenie jej sprzyjających warunków, w których oceniana będzie praca, a nie osoba, która ją wykona. W tym celu należy za każdym razem bardzo uważnie opracować kryteria oceny i upewnić się, że są one zrozumiałe dla każdego ucznia.

Spośród wielu rodzajów prac uczniów, które podlegać mogą ocenie (zarówno kształtującej, jak i sumującej), szczególnie przydatne w realizacji programu są:

- praca ze źródłami;
- krótka wypowiedź pisemna (w domu lub w czasie zajęć);
- dłuższa wypowiedź pisemna (esej, rozprawka) w domu lub w czasie zajęć;
- sprawdzian wiadomości i umiejętności (powinien zawsze zawierać przede wszystkim zadania wymagające zastosowania posiadanych wiadomości, a nie jedynie ich odtworzenia);
- dłuższa praca badawcza (terminowa);
- projekt badawczy (zespołowy);
- odpowiedź ustna.

Wystawiając ocenę śródroczną i roczną, można wziąć pod uwagę poniższe kryteria oceniania (powinny być one uczniom przekazane na początku roku / semestru).

- **Ocena celująca:** uczeń w pełni opanował treści zapisane w programie, aktywnie uczestniczył w pracy pozalekcyjnej, zna i rozumie wszystkie wymagane pojęcia; potrafi samodzielnie wyjaśniać przyczyny i skutki wydarzeń, zjawisk i procesów; samodzielnie potrafi pracować z materiałami źródłowymi, analizuje podobieństwa i różnice; umie formułować rozbudowane opinie i odpowiednio je argumentować.
- **Ocena bardzo dobra:** uczeń w bardzo dużym stopniu opanował treści zapisane w programie nauczania, brał aktywny udział w pracy pozalekcyjnej; potrafi analizować źródła, syntetyzować je i porównywać ze sobą; potrafi uzasadnić swoje zdanie, posługując się dobrze dobranymi argumentami umie budować i wyjaśniać ciągi przyczynowo-skutkowe; samodzielnie formułuje opinie i wnioski zarówno w krótkich, jak i dłuższych wypowiedziach; opanował wymaganą faktografię i potrafi ją stosować.
- **Ocena dobra:** uczeń w znacznym stopniu opanował program nauczania; potrafi analizować źródła i wyciągać z nich wnioski; samodzielnie wykonuje zadania (z wyjątkiem tych o wysokim stopniu trudności); samodzielnie formułuje opinie i stara się je poprawnie argumentować; swobodnie porusza się w omawianych treściach; umiejscawia fakty w czasie i przestrzeni; zna wszystkie lub większość wymaganych pojęć i terminów.
- **Ocena dostateczna:** uczeń opanował podstawowe umiejętności i wiadomości wynikające z programu; potrafi znajdować informacje w źródłach i zazwyczaj je syntetyzować; umiejscawia podstawowe fakty w czasie i przestrzeni; wykonuje zadania o średnim stopniu trudności; zna podstawowe pojęcia i terminy.
- **Ocena dopuszczająca:** uczeń znajduje w materiałach źródłowych jedynie proste informacje; rzadko potrafi wykorzystać swoją wiedzę; zna najprostsze pojęcia; wymienia podstawowe fakty dotyczące omawianych tematów.
- **Ocena niedostateczna:** uczeń nie zna nawet podstawowych pojęć i terminów; nie jest w stanie nawet przy pomocy nauczyciela wykonać prostych zadań; nie wykazuje się zaangażowaniem.

PRZYDATNE PUBLIKACJE

- R.I. Arends, *Uczymy się nauczać*, przeł. K. Kruszewski, Warszawa 2002.
- F. Bereźnicki, *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Kraków 2001.
- M. Bieniek, *Dydaktyka historii. Wybrane zagadnienia*, Olsztyn 2007.
- D. Buehl, *Strategie efektywnego nauczania, czyli jak efektywnie nauczać i skutecznie uczyć się*, przeł. B. Piątek, Kraków 2004.
- P. Dix, *Jak oceniać postępy uczniów. Wskazówki dla nauczycieli*, Warszawa 2014.
- S. Dylak, *Wprowadzenie do konstruowania szkolnych programów nauczania*, Warszawa 2000.
- Edukacja i nauka w społeczeństwie informacyjnym*, pod red. nauk. D. Fica, Zielona Góra 2004.
- K. Jasik, J. Lorenc, K. Mrozowski, J. Staniszewski, *Jak rozwijać umiejętności historyczne w gimnazjum?*, Warszawa 2015.
- J. Lorenc, K. Mrozowski, A. Oniszczyk, J. Staniszewski, K. Starczynowska, *Jak sprawdzane jest myślenie chronologiczne?*, *Edukacja*, nr 3 (119), 2012, s. 46–62.
- Myśl pedagogiczna Janusza Korczaka*, wybór M. Falkowska, Warszawa 1983.
- Nauczanie i uczenie się: na drodze do uczącego się społeczeństwa*, przeł. K. Pachniak, R. Piotrowski, Warszawa 1997.
- B. Niemierko, *Między oceną szkolną a dydaktyką. Bliżej dydaktyki*, Warszawa 2001.
- W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1996.
- Pedagogika. Leksykon PWN*, pod red. B. Milerskiego i B. Śliwerskiego, Warszawa 2000.
- J. Pólturzycki, *Dydaktyka dla nauczycieli*, Płock 2002.
- D. Sterna, *Ocenianie kształtujące w praktyce*, Warszawa 2006.